

**Núm. 70. Segona època
octubre-desembre 2001**

**3 Situació atlàntica i
via europea**
Editorial

**4 El naixement i la
fragilitat del primer
catalanisme polític
electoral**
Jordi Sales

7 Què pensa
Heribert Barrera
Jordi Galí

9 ENTREVISTA
Francesc Cabana
Manel Canals
Raimon Terradas

16 En record de
Jaume Casajoana
David Estrada
Josep Espar

21 Col·loquis de Vic
Francesc Puig

**26 XXè curs d'Estiu del
GEN-Fundació Relleu**
Raimon Terradas
Jordi Barnadas

28 NOTÍCIA DE CINEMA

32 NOTÍCIA DE LLIBRES

Núm.
70

La Revista Relleu és fruit de la iniciativa del Grup d'Estudis Nacionalistes i de la col·laboració amb la Fundació Relleu.

**Grup d'Estudis Nacionalistes • Centre d'Estudis Carles Cardó
Barcelonesa d'Edicions • Associació cultural "Mestre de Taüll"**

Revista Relleu

Rambla de Catalunya, 15, pral.
Tel. 93 317 05 85
08007 Barcelona
Preu: 800 ptes.

A.P.E.C.
ASSOCIACIÓ
DE PUBLICACIONS
PERIÒDIQUES
EN CATALÀ

Directors:

Jordi Sales i Montserrat Boixareu.

Director adjunt:

Manuel Canals.

Consell de Redacció:

J. Barnadas, A. Buch, Ll. Campanyà, J. Capdevila,
M. Díez, G. Farell, J. Galí, I. Genovès, X. Ibáñez,
A. Matosas, J. Monclús, J. Monserrat, M. A. Orriols,
R. Tremosa, R. Terradas.

Nom .....

Cognoms .....

Adreça .....

Telèfon ..... Població .....

Comarca .....

DOMICILIACIÓ DE REBUTS EN BANC o CAIXA

Sr. Director, li prego que atengui, amb càrrec al meu compte/libreta, els rebuts que li presentarà la Fundació Relleu.

Nom i Cognoms del titular .....

Nom del Banc o Caixa .....

Adreça de l'agència .....

Població .....

Codi Compte Client (CCC) .....

Entitat Oficina Control Núm. Compte

Data .....

Signatura del titular del compte o la llibreta

Butlleta de subscripció a la revista RELLEU

Desitjo rebre periòdicament la revista RELLEU a partir del núm. ■ ■

Subscripció anual (4 núm.): 18 €

Fotocopieu i retalleu aquesta butlleta i trameteu-la a

Revista Relleu
Rambla de Catalunya, 15 pral.
08007 Barcelona

SITUACIÓ ATLÀNTICA I VIA EUROPEA

Editorial

La via europea és un camí que passa per un moviment intens de formació dels ciutadans europeus en la clara consciència que, com a tals, tenen deures i drets.

No ens enganyem: avui l'espai atlàntic és sobirà sobre l'espai europeu: la crua realitat és que Europa Occidental, i també –d'una manera cada vegada més important, Europa Central, continuen essent un protectorat nordamericà, amb uns estats aliats que recorden els antics vassalls i tributaris. Això no és bo ni per als Estats Units ni per a les nacions europees. I no s'hi val a queixar-se massa, perquè les potències europees es destrüïren mútuament en un segle de bogeria que acaba va l'any 1945.

No ens enganyem: l'Islam mou els seus fidels més joves amb una intensitat de vida major que la de l'equivalent europeu com ideal de vida que se li vulgui comparar. Un qualsevol intent de definir aquest equivalent europeu donaria lloc a un galimaties considerable en què guardians de no se sap ben bé quines quintaessències de pluralismes, llibertats i espontaneïtats es veurien obligats a vigilar tota la resta, oblidant tots plegats que un ideal de vida més que predicar-se es trasmet en un estil que impregna la quotidianitat.

Al' hora actual del món l'única contribució europea que es fa notar és l'escepticisme covard i elegant d'un munt de comentaristes i experts molt coneguts, sempre a escala molt local, que aconsellen i renyen tothom en un joc imprecís d'equilibris verbals i autocomplaences.

Si únicament de càlculs es tractés allò més segur és que el futur europeu consisteix en no tenir-ne. No podem dubtar, doncs, que el futur de Catalunya, i d'Europa, passa per l'acció ciutadana, per la fortalesa política, i, per tant, per la formació dels ciutadans per tal de poder existir responsablement en la consciència del compliment d'alguna missió.

Europa és un espai ple de cicatrius on tothom ha fet mal a tothom alguna vegada. Europa és una

esperança filla de la nit de destrucció de les nacions europees en les seves guerres imperials. Cal treballar doncs amb cura, cosint cicatrius i amb un marge de maniobra ben petit.

Els protagonistes de la vida europea som molt diversos i aquesta diversitat que ens ha fet enfrontar tantes vegades és al mateix temps la nostra riquesa. Però hem de tenir presents dos fets: el primer, la homogeneïtat que ens recobreix en forma de Mc Donald's, Coca-Cola, Donuts, Carrefours i altres grans superfícies, música rock, parcs temàtics com Port Aventura o Terra Mítica, el cine de les distribuïdores americanes, la xarxa d' Internet, la NBA... i tot el que vulgueu afegir a una llarga llista que domina d'una manera molt feixuga la nostra quotidianitat. D'altra banda, donem des de fora la justa impressió de ser "un conjunt de societats turbulentes, desenfocades i confortables –per bé que socialment agitades– que no comparteixen cap visió més ampla"

El professor Rémi Brague escriu al final del seu assaig *"Europa, la via romana"*: *"ignoro si Europa té un futur. En canvi em penso que sé com pot aconseguir de no tenir-ne cap: una Europa que es posés a creure que allò que transporta només val per a ella, una Europa que cerqués la seva identitat replegant-se en els propis particularismes no tindria cap futur a esperar"*. Què vol dir "allò que transporta"? El que és estrany d'aquesta expressió constitueix l'enigma sobre el qual ens convé reflexionar: si som conscients que transportem alguna cosa de vàlid per a la humanitat de tots els temps i de tots els llocs i que com a bons europeus tenim el deure i la responsabilitat de venerar-ho, de no fer-ho malbé i de transmetre-ho enriquit tant com puguem a les noies i nois més joves encara és possible que alguna cosa com el goig de viure ens somrigui i ens empenyi *ahoritzons d'esperança...*

La via europea està oberta, com una via d'escalada per fer un cim.. ●

EL NAIXEMENT I LA FRAGILITAT DEL PRIMER CATALANISME POLÍTIC ELECTORAL

Jordi Sales i Coderch

Res pot fer equivocar més les persones i els pobles que creure's posseïdors d'unes rendes el valor de les quals no està gens ben calculat. La intenció d'aquestes notes és, molt senzillament, posar un punt de realisme a tantes i tantes evocacions que mobilitzen, potser massa fàcilment, una tradició de catalanisme polític en les actuals hores difícils de la vida catalana.

1. L'any 1901 es realitzaren, el mes de maig, unes eleccions generals en les quals a Barcelona el catalanisme polític obtingué la seva primera victòria electoral. La candidatura triomfant fou anomenada "candidatura dels quatre presidents": Bartomeu Robert, de la Societat Econòmica d'Amics del País; Albert Rusiñol, del Foment del Treball Nacional; Domènech i Montaner, de l'Ateneu Barcelonès, i Sebastià Torres de la Lliga de Defensa Comercial i Industrial, que havia protagonitzat el "tancament de caixes" de 1899. La Lliga Regionalista de Catalunya, el partit impulsor de la candidatura, fou el resultat d'una *fusió* entre el Centre Nacional Català i la Unió Regionalista. El Centre Nacional Català era una *escissió* de la minoria de la Unió Catalanista encapçalada per Prat de la Riba, Verdaguer i Callís, Cambó, Puig i Cadafalch, Domènech i Montaner, Jaume Carner, Ildelfons Sunyol i d'altres. La Unió Regionalista tenia com a líders principals Albert Rusiñol, Pere Rahola, Ferrer i Vidal, Bertrand i Serra.

2. El moviment catalanista polític -enfront del literari de *La Renaixença*- sorgeix primerament com una *escissió* del republicanisme federal de Pi i Margall, al voltant de la personalitat de Valentí Almirall amb el seu *Diari Català* (1879) i el Centre Català (1882); el seus resultats més notables són: la redacció i presentació a Alfons XII de la "Memòria en defensa dels interessos materials i morals de Catalunya" anomenada "Memorial de Greuges" (1885) i la publicació de l'obra doctrinal d'Almirall *Lo Catalanisme* (1886). L'any següent es produeix una *escissió* del Centre Català que ja marca la davallada per part d'Almirall d'un moviment polític.

3. Els escindits formen la Lliga de Catalunya i tenen el suport del Centre Escolar Catalanista, la joventut universitària catalanista on figuren Prat de la Riba, Verdaguer i Callís, Domènech i Montaner, Puig i Cadafalch i Cambó. La Lliga de Catalunya presentà amb ocasió de l'Exposició Universal de Barcelona un missatge a la reina regent Maria Cristina (1888).

4. L'any següent es promou una campanya en defensa del dret civil català (1889) de la qual sorgí dos anys més tard la Unió Catalanista (1891), com una confederació de centres catalanistes. El moment àlgid de la Unió Catalanista és la seva segona assemblea anual celebrada a Manresa on s'aprovaren les Bases per a la Constitució Regional de Catalunya, més conegudes per Bases de Manresa (1892).

5. Aquest mateix any el nucli de Vic al voltant de la revista *La Veu del Montserrat* es dona una important definició doctrinal amb *La Tradició Catalana* (1892) de Torras i Bages, més tard nomenat bisbe de Vic en el breu pas de Duran i Bas al Ministeri de Justícia durant el govern Silvela (1899).

L'artificiositat del sistema polític de la primera restauració borbònica causa el seu desarrelament constant a Catalunya. La vida catalana en la seva major part es desplega a finals del segle XIX al marge i en contra dels partits dinàstics. **Entre els extrems del republicanisme federal i el carlisme, el catalanisme és un moviment**

popular una mica arreu. Les coses es repeteixen si es repeteixen i tal com es repeteixen. No s'hi val a suposar que és perquè sí -per la inèrcia d'un moviment popular catalanista constant- que en l'actual sistema de partits a Catalunya els uns estan més arrelats, o menys desarrelats, que els altres.

6. Dintre la Unió Catalanista coexistien dues tendències: la regionalista literària a l'entorn del diari *La Renaixença* i un sector doctrinalment nacionalista "més radical *en teoria*, que es decantava per l'acció política i possibilista d'introducció en les institucions" (A. Balcells). Àngel Guimerà és president de l'Ateneu Barcelonès (1895), Permanyer i Ayats president de l'Acadèmia de Jurisprudència (1896) i Verdàguer i Callís, secretari del Foment del Treball Nacional (1898). La crisi causada per la guerra de Cuba i Filipines (1898) i el fracàs de la participació en l'empresa regeneracionista del general Polavieja amb el ja esmentat i breu ministeri de Duran i Bas al govern Silvela *van madurar el terreny* per emprendre la "via electoral" com una via d'expansió del catalanisme.

7. És en aquest *context* que el sector nacionalista i possibilista *es separa* de la Unió Catalanista i crea el Centre Nacional Català (1901) que *fusionat amb* la Unió Regionalista constitueix la Lliga Regionalista de Catalunya. Jaume Vicens parla d'una generació de 1901 enfront de la generació castellana de 1898. L'expressió ha fet fortuna, ben justament, com a data emblemàtica de la "irrupció política del nacionalismo catalán en la política española" (Fusi).

Convé no oblidar gens, però, el tou sobre el qual s'assentava l'aventura i *el bagatge* "político-institucional" dels candidats, davant la frivolitat amb la qual avui hi ha qui considera aquesta via electoral com una cosa òbvia.

**La base social del catalanisme
la varen crear els orfeons,
els centres excursionistes,
els grups sardanistes i
les associacions catalanistes
de caire local**

8. "Cal distingir entre el catalanisme com a moviment cívic-cultural i els partits polítics catalanistes. Sense les entitats generadores d'aquest moviment no hi hauria els partits. La base social del catalanisme la van crear els orfeons, els centres excursionistes, els grups sardanistes i les associacions catalanistes de caire local" (A. Balcells). Algunes d'aquestes associacions foren molt importants com a *instruments de formació ciutadana*: l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana (1889), el Centre Excursionista de Catalunya (1890), el Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria (1903), l'Ateneu Enciclopèdic Popular (1909). Les campanyes catalanistes prenen

model, d'altra banda, dels nacionalismes europeus de països oprimits o dependents: els autonomistes irlandesos (1886), els hongaresos (1888), els grecs (1897), els finlandesos (1889), els boers del Transvaal (1900), els noruecs (1905).

9. Els anys 1965-1980 la qüestió dels orígens socials del catalanisme despertà algunes passions. Pierre Vilar interpretava que el desig frustrat de fer d'Espanya una nació industrial moderna havia portat la burgesia catalana a projectar un Estat propi per a la nació catalana. Radicalitzant aquesta interpretació el llibre de Jordi Solé i Tura *Catalunya i revolució burgesa* (1967) pontificà que el catalanisme fou un producte de la classe dominant a Catalunya impotent per a realitzar la revolució burgesa. Aquest llibre i l'ambient de l'època contribuï "al fet que les noves generacions universitàries consideressin el catalanisme com una empresa exclusivament burgesa i incompatible amb el socialisme revolucionari" (A. Balcells). Fèlix Cucurull i Josep Termes van defensar molt documentadament la tesi contrària dels orígens populars del catalanisme i la incorporació tardana i parcial de la burgesia. El primer troba elements de catalanisme popular a les revoltes democràtiques de 1837, 1840 i 1843 i propugna

avançar la cronologia vigent que fa del catalanisme un fenomen dels darrers anys del segle XIX i principis del XX. Segons Termes la base popular radicaria en les tendències democràtiques, federalistes i foralistas unides a l'acció cultural dels professionals i liberals: però aquesta base no trobaria expressió política definida fins al final dels anys 20 del segle XX en els partits obrers i populars. Com passa ben sovint un cop agitates les passions, al cap d'un temps les aigües tornen al seu curs i la historiografia d'avui acostuma a mantenir posicions força equilibrades i equànimes.

La decisió d'acudir al combat electoral i aquesta victòria de maig de 1901 marquen un punt d'inflexió.

10. Ara bé, la Lliga neix ja com una difícil barreja de radicalisme teòric nacionalista i possibilisme polític. L'adjectiu de Regionalista, quan la doctrina era nacionalista, és degut segons Balcells "tant al desig de no alarmar el poder central com al de no espaordir l'electorat conservador català que es volia captar". Hem de recordar que el sistema de partits monàrquics dinàstics de la primera restauració borbònica, conservadors de Cànovas i liberals de Sagasta, fou sempre flanquejat pel republicanisme i el carlisme, com a realitats socials d'una base popular molt ampla, i que aquest sistema ja havia entrat en una crisi molt profunda.

Encara que el nom de Lliga assenyalés cap a una entitat per sobre dels partits, la decisió tàctica fou la de substituir-se sobretot al partit conservador i voler comptabilitzar aquest decisió amb la direcció general del moviment catalanista que almenys teòricament seguia representant la Unió Catalanista.

11. Però tot era molt fràgil. El novembre de 1901 el triomf a les eleccions municipals corres-

pon a la Unió Republicana, així com el de les generals de 1903 i 1905.

La Lliga es manté en una posició molt difícil entre l'oposició republicana i els partits dinàstics i els carlins. Aquest difícil equilibri serà sempre així fins a l'any 1923 i la Dictadura de Primo de Rivera.

12. Citem la primera gran crisi amb la separació de l'ala liberal-republicana de Jaume Carner, Lluhí i Rissech, Ildefons Sunyol i Domènech i Montaner, que funden primerament un diari *El Poble Català* (1904), com a òrgan enfrontat a *La Veu de Catalunya* i creen després un nou partit, el Centre Nacionalista Republicà (1906). El mateix any, i en reacció contra la Llei de Jurisdiccions, la Lliga aconsegueix un cert lideratge en el moviment polític unitari, efímer, de la Solidaritat Catalana. Però el 1909 tenim la Setmana Tràgica i a partir de 1911 el moviment obrer pren una gran volada, davant la qual cap partit catalanista sap ben bé com respondre. Només entre 1914 i 1917 (data de la mort d'Enric Prat de la Riba) la Lliga aconsegueix uns clars èxits electorals. Però la crisi 1917-1923 la desconcerta i la descol·loca políticament, i dins d'ella mateixa es produeix l'escissió d'Acció Catalana.

Alexandre Galí parla, referint-se a l'entrada en política electoral de l'any 1901, de "*salt al buit*". Un salt que s'acabà l'any 1923 amb **un aterratge i una costellada considerable**. És més que evident que els més de cinquanta anys que van de 1923 a 1977 -tret del parèntesi dels anys trenta- no donaren cap experiència correctiva assimilable com una tradició política.

També ho és que l'actual sistema català de partits sorgit de la transició democràtica a l'estat espanyol necessita d'una consolidació i d'una major obertura a la societat que diu representar(*). ●

(*) La *Història del Nacionalisme Català* d'Albert Balcells és una guia segura i la millor visió de conjunt de que disposem junt amb el volum de J. Termes *De la Revolució de setembre a la fi de la guerra civil* de la Història de Catalunya dirigida per Pierre Vilar. Hi ha monografies sobre el tancament de caixes (J. Camps Arboix), Valenti Almirall (J. M. Figueres), La Unió Catalanista (J. Llorens), Las Bases de Manresa (Pérez Francesch, Termes i Colomines) La Veu de Montserrat (M. Remisa), la Lliga Regionalista (B. de Riquer) i la relació amb els moviments nacionalistes contemporanis (J. Llorens). El pròleg d'A. Balcells a l'obra completa de Prat de la Riba és aclaridor, així com les biografies de Jordi Cassases sobre Bofill i Mates i J. Coll sobre Narcís Verdager. Els volums de la *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya (1900-1936)* d'Alexandre Galí permeten fer-se una bona idea del que es proposaren i el que aconseguiren els diferents esforços de vertebració del país.

QUÈ PENSA HERIBERT BARRERA

Jordi Galí i Herrera

En el necessari recordatori dels tres aniversaris que globalment Catalunya no ha recordat aquest any (1901, 1931, 1971), el llibre d'Heribert Barrera es converteix en un punt de referència obligat.

No parlaré d'altres aspectes del seu pensament, sobre els quals diu coses sempre interessants i a tenir en compte: l'ensenyament, la immigració, el civisme i la ciutadania, el respecte a l'estat de dret, l'ordre públic, els drets humans, la hipocresia social, etc. sinó únicament del que fa referència a aquests tres aniversaris.

En primer lloc, el període que podem anomenar "de la Lliga". Potser convindria matisar l'expressió "la Catalunya burgesa vivia d'esquena al moviment obrer". Em penso que el mateix president Barrera estarà d'acord amb mi si ho faig i sap a més que té sempre obertes les pàgines d'aquesta revista per precisar el seu pensament.

La gent de la Lliga o que circulava al voltant de la Lliga va enfocar malament el problema obrer, la primera dècada del segle: Museu Social, Càtedra d'Economia Social, fabianisme de Cebrià Montoliu, Borsa de Treball, projectes de Ciutat Jardí, Protecció de Menors... Moltes coses meritòries, però que no tocaven el fons dels problemes. Prat de la Riba devia veure que això no anava i és patent el seu poc entusiasme per aquestes iniciatives. I es va llançar a una acció a molt més llarg termini i que creia eficaç. D'aquí va néixer la Universitat Industrial, amb l'Escola del Treball com a peça mestra, per començar, i el magne i avortat projecte d'Institut d'Educació General. Però Prat va morir el 17, precisament quan la tensió social pujava i les coses s'enverinaven per totes bandes. Ni Puig ni Cambó tingueren la sensibilitat necessària davant del problema obrer, no varen estar a l'altura de les dificultats de tota mena, que foren moltes, d'aquells anys.

Em permeto doncs simplement matisar les afirmacions del President Barrera en el sentit que cal distingir Prat i el seu pensament de la trajectòria i derives poc satisfactòries del partit anomenat Lliga Regionalista.

En segon lloc, la visió de la República i del 19 de juliol. Em penso que ens cal a tots plegats rellegir el que diu el President Barrera i meditar-ho. És ponderat, arriba al fons de les qüestions, no es deixa endur per faramalles "de coixí", dóna la importància que té al Pacte de Sant Sebastià, ressalta amb encert que el 6 d'octubre no fou en el fons una cosa nostra, valora correctament les possibilitats de l'esquerra de convertir-se en una plataforma política de gran abast (com les tingué la Lliga fins a 1917, afegeixo jo; el 19 de juliol fou la segona gran oportunitat perduda per Catalunya en el segle XX de demostrar que era una nació). I acaba amb la frase: "el partit hauria estat capaç de plantar cara a la FAI i reconduir la situació".

Hi havia doncs una situació a reconduir.

Que no fou reconduïda.

Que jo sàpiga, ningú no ha demanat perdó pels crims de la FAI. Pel que es veu, si bé tots els assassinats són iguals, alguns són més iguals que els altres, com diria Orwell. Recordem que el 19 de juliol governava l'Esquerra. Recordem que "de facto" Catalunya esdevingué un país independent entre aquesta data i el 5 de maig de 1937 (com ho fou el País Basc entre el 16 d'octubre de 1936 i el 15 de juny del 1937). I que des d'aquestes dates, tornem a formar part de "la España incorporada (o assimilada)", i de "la España foral" pel que fa als bascos. Els bascos, en aquest breu període d'independència "de facto", varen saber-se governar. Nosaltres no.

I quant a aquesta segona oportunitat perduda i a la ruptura del país, em permeto citar les paraules d'un exiliat, Claudi Ametlla, el maig del 1946:

"El "Front Universitari de Catalunya", organització resistent de l'interior, publica un butlletí clandestí que ens arriba amb alguna regularitat i que llegim amb el major interès, tant per l'abrandat patriotisme com pel seny que inspiren els seus escrits.

En el darrer d'aquests escrits hi trobem aquesta frase reveladora d'un noble estat d'esperit:

“Fa deu anys que a les terres de l’Estat espanyol es viu una tragèdia que difícilment trobarà parió en el món. Deu anys de sang, de persecucions, de fam i misèria, de denúncies i d’exilis, de “Rabassades” i “Camps de la Bóta”...

No fa al nostre intent copiar res més. Posar en una mateixa execració i infligir la mateixa condemna als dos sinistres i simbòlics llocs on s’han perpetrat tants crims, és un esperançador i segur començament de restauració pàtria. Més: no podrà haver-hi veritable restauració sense aquest començament.”

La tercera data és el 1971. He de confessar que de tot allò en sé molt poc perquè en aquella època jo treballava. Però em penso que el que diu el President Barrera és molt encertat, i de fet, s’enllaça amb tota la problemàtica de la transició.

Que a la transició es va jugar amb precipitació i poca valentia em sembla indubtable. Cal tenir present, certament, la profunda corrupció mental dels anys seixanta i setanta, que ho obnubilava tot, i no pas exclusivament Catalunya, i que algú, goso dir que interessadament, intenta avui magnificar com a “gran revolució”. Malgrat tot, es varen aconseguir coses: sempre és millor l’actual Estatut que el règim d’en Franco. El que em sembla greu és que ningú hagi assenyalat encara, amb un mínim coratge intel·lectual, els errors i confusionismes d’aquell moment, si fem excepció del President Barrera. Quelcom del que diu és potser discutible: els futuribles, en història, són molt aleatoris: i que al cap de dos anys, amb una política de fermesa, s’haurà aconseguit molt més, és un futurible. Però que Catalunya hauria de haver votat en blanc o “no” a la Constitució, com varen fer els bascos, i com va demanar el meu germà Raimon, em sembla que era possible i desitjable.

No va ser així, i ara, a curt termini, atacar la Constitució actual és perdre el temps. Però encara hi va haver almenys una veu, en el moment de la transició, i poc després una actitud, que, si escoltéssim, ens hauria permès i ens permet encara enfocar el futur amb una certa dignitat. La veu és la de Batista i Roca, el 1975: “El primer objectiu nostre és alliberar la nostra

terra. Les activitats de partit polític, ja les desenvoluparem dins la nostra terra alliberada, quan el nostre poble tindrà llibertat per poder-ho fer. Si tindrem una Catalunya blanca o negra, d’un color o d’un altre, ja ho diran els catalans expressant llur voluntat en les eleccions”.

Admetem que el primer objectiu ha estat aconseguit amb la Constitució i l’Estatut, malgrat els errors comesos i les enormes limitacions d’aquest marc jurídic. I anem per l’actitud: fou la del President Barrera l’any 1980. A la pàgina 62 del seu llibre ens parla dels seus esforços per obtenir un ample pacte de govern que comprenguéssim una forta majoria electoral de les forces polítiques del moment. Voldria fer notar la seva discreció, per no dir la generositat en l’atribució de responsabilitats quant a la no acceptació de la proposta. I és que les coses són realment així: el 19 de juliol, tot i que era l’Esquerra qui governava, qui va fallar va ser Catalunya, tota Catalunya, perquè estava fallant de feia temps. I el 1980 també qui va fallar fou tota Catalunya. Fou la tercera gran ocasió perduda en el segle XX. Un ample pacte de govern en aquell moment hauria pogut ser el preludi d’un més ample encara pacte d’Estat, d’Estat català, entenem-nos bé, que potser ni hauria calgut que s’explicités, i que tanqués definitivament les ferides de la guerra civil, que segueixen obertes, i acabés amb les pretensions exclusivistes dels partits, que han deixat sempre “fora” un nombre important de ciutadans amb el lògic resultat que la política va esdevenint cada cop més una política ficció ben allunyada de molts i molts ciutadans que no es senten representats per cap dels “lobbys” polítics.

Si no entenem això i no rectifiquem en lloc de continuar aquest joc idiota de tirar-nos fang a la cara (per parlar una mica fi), el futur no es presenta pas gaire radiant. L’única cosa que té sentit en aquest final d’etapa es plantejar-se de nou i seriosament una conjunció a partir de la qual pugui ser “pensada” una legítima diversitat. Una conjunció on pugui sentir-se representats “tots” els ciutadans de Catalunya, sense “cap” exclusió i on ningú no s’autoatribueixi “pureses ideològiques” de cap mena. ●

Manel Canals i
Raimon Terradas
Entrevista

Francesc *Cabana*

Ens reunim amb **Francesc Cabana i Vancells**, historiador de la nostra burgesia, el 30 d'octubre de 2001, a la seu de la *Fundació Catalana*, en el tercer pis del Palau *Garriga Nogués* de l'Enciclopèdia Catalana, en el carrer Diputació 250 de Barcelona.

Advocat, nascut a Barcelona l'any 1934, va treballar a la Borsa fins a ingressar, el 1959, a Banca Catalana, on va arribar a ser vicepresident executiu. Consultor financer del Banc Mundial per als països del Tercer Món (1984-1992), és autor de destacats llibres sobre economia i història econòmiques catalanes, entre els quals hi ha *La banca a Catalunya* (1965), *Les multinacionals a Catalunya* (1984), *Banca Catalana. Diari personal* (1988), *Fàbriques i empresaris. Els protagonistes de la Revolució Industrial a Catalunya* (4 vols. 1991-1993), *La burgesia catalana. Una aproximació històrica* (1996), els dos volums inicials -d'un total de quatre- de *Caixes i bancs de Catalunya* (1996-1997), *Episodis de la burgesia catalana* (1988), i darrerament: *37 anys de Franquisme a Catalunya. Una visió econòmica* (2000). Col·labora habitualment a l'Avui i entre d'altres distincions, es troba en possessió de la Creu de Sant Jordi (1988).

Quins són, al seu parer, els moments més importants dels últims 150 anys a Catalunya en relació a l'actuació de la burgesia i el que vostè anomena classe empresarial? Quines són també les implicacions polítiques d'aquests grups?

D'entrada cal dir que burgesia és un concepte més ampli que el de classe empresarial, però a mi el que m'interessa és l'empresari. M'interessen els que penquen, els que treballen. La senyora vídua que té una renda pertany a la burgesia, però aquesta m'interessa poc, socialment.

La classe empresarial catalana al segle XIX fa la revolució industrial. Em trec el barret davant d'ella, de forma col·lectiva, perquè Catalunya és l'únic país al sud d'Europa que la fa. Demostren tenir una gran capacitat de treball, idees, visió, industrialitzen el país, el transformen. Aquesta classe empresarial, que defensava els seus interessos amb les dents en front de Madrid, en el context d'un estat tan o més centralitzat com l'actual, no tenia, pròpiament, una posició política fins que en Francesc Cambó aconsegueix atreure-la cap a la seva Lliga Regionalista. A finals del segle XIX i a principis del XX, la quasi totalitat d'aquesta classe empresarial catalana s'integra en el catalanisme polític d'en Cambó per a de-

fensar els seus interessos de classe. Un dels defectes greus que va tenir la Lliga Catalanista és que va perdre el sentit social i aquesta classe empresarial es va identificar molt amb un conservadorisme social que es va enfrontar a finals i a primers de segle amb l'anarquisme.

Només amb l'anarquisme?

En aquella època els altres sindicats tenien una força molt petita; els socialistes, concretament. Com a conseqüència d'aquest enfrontament social, es comprova com a primers del segle XX aquesta classe empresarial es va castellanitzant per una raó senzilla: perquè s'apropen al poder. El poder és Madrid, la guàrdia civil, la policia, el Governador Civil, i aquests parlen castellà. S'apropen al poder polític demanant ajut per a les seves fàbriques, els seus interessos, i això les castellanitza força. Això suposa, també, un apropament a la monarquia, i apropar-se a la monarquia de sempre ha suposat una altra castellanització. A tall d'exemple, el 1917 trobem aquella obra famosa d'en Santiago Rusiñol, *Gente Bien*, una obra de teatre d'aquelles que pinta claríssimament aquests personatges, l'empresari català que ha fet molts diners i a qui el rei dóna un títol nobiliari. Els títols nobiliaris que va donar el rei a tota la classe empresarial d'aquella època són títols concedits perquè aquesta família ha tingut el rei a sopar o a dormir a casa seva: els Lacambra, els Godó...

I què s'aconsegueix amb això?

Durant tot el segle XIX i primers del segle XX és l'única vegada en tota la història que aquesta classe empresarial catalana aconsegueix tenir un poder polític a Madrid. I ho aconsegueix a través d'una sèrie de sistemes: mitjans de comunicació, diaris i revistes; lobby a Madrid. Els empresaris tenen polítics pagats perquè defensin els seus interessos, polítics que són gent de categoria, diputats a les Corts; aleshores el tema de partits estava una mica difuminat, després entrarà la Lliga amb més força. No controlen l'estat ni de lluny però és evident que tota la política econòmica del segle XIX i fins pràcticament l'any 23, està molt condicionada per la força i per la prioritat dels empresaris catalans. No imposen els seus criteris però sí que no es fa mai res en contra d'ells.

Què representa l'any 23?

El 23 vol dir l'inici de la primera dictadura, la de Primo de Rivera, i aquí aquesta classe empresarial es comença a difuminar perquè és una dictadura. La classe empresarial dóna suport, al començament, a aquesta dictadura, començant pels homes de la Lliga. Ja estaven farts de la situació. Era una situació insostenible, representada, per aquella novel·la *Quan mataven pels carrers*, una mica el que està passant al País Basc ara. Es produïa un enfrontament físic entre unes patronals i uns empresaris amb uns sindicats revolucionaris, bàsicament la CNT. Això crea una situació d'aquelles impossibles; la gent s'amaga, els maten, i finalment l'empresari se'n va a demanar per favor al Capità General de Catalunya que era Primo de Rivera, que allò no podia seguir, i que si no ho solucionaven els militars ho fes ell. Al final ho faran els militars amb un cop d'estat. Aquest cop d'estat, però, serà percebut com una solució provisional. Els empresaris pensaven, l'any 23, que el general Primo de Rivera donaria un cop d'estat, posaria la pau al carrer i després tornarien a la vida parlamentària normal. Però en això es van equivocar plenament, i se'n penediran. En Primo de Rivera es mantindrà al poder fins l'any 30. Arriba la República, i aquesta República no agrada a la burgesia catalana. És una república d'esquerres moderada en la qual es produeixen una sèrie de fets molt contradictoris. Alguns s'hi adapten, però la majoria d'empresaris ja estava massa a la dreta, començant per la mateixa Lliga Catalana de Francesc Cambó.

Després arriben la guerra civil i el franquisme...

A partir del 1939 el relleu de la burgesia catalana és mínim. Fa un paper molt trist, a diferència de la burgesia basca. La burgesia basca en general s'integra amb el franquisme de forma voluntària i en treu partit. Aquí volen i dolen, és a dir, són franquistes però la veritat és que no se'n manifesten massa de fet, no accepten càrrecs, més aviat els defugen, parlen castellà però... repeteixen una situació que de fet es perllongarà fins ara. El català, aquesta classe empresarial catalana, és vista com a catalana a Madrid i

des d'aquí és vista com una classe empresarial amb un sentiment nacional mínim. El franquisme serà un desastre des d'aquest punt de vista, si més no la primera part. Durant la segona part comencen a canviar una mica les coses. Hi ha més llibertat econòmica i aquesta classe empresarial comença una clara renovació. Tota aquella classe empresarial tradicional, que estava sobretot vinculada al sector tèxtil, va desapareixent, perquè el tèxtil no va bé i va sent substituïda per una altra classe empresarial que prové de famílies noves, catalanes o no catalanes, que es van integrant i que comencen un avançament positiu dintre del que és l'economia catalana.

Tot això fins a la democràcia...

Arriba la democràcia, i com sempre amb aquestes coses tenim molt mala sort i la democràcia ens arriba en un moment de desconjuntura econòmica pèssima, que durarà fins el 84. A partir del 84 aquesta classe empresarial catalana comença a funcionar molt bé. En bona part una classe social nova, s'ha renovat. Aquesta burgesia catalana, que de fet és l'actual, té un sentit empresarial clar, és poc ambiciosa, si la comparem amb el que és la burgesia basca i el que és la burgesia madrilenya, però està ben formada i té ganes de créixer però amb unes limitacions que li dona l'empresa familiar dintre de la qual viu.

Té consciència nacional aquesta burgesia catalana?

Té una consciència nacional catalana mínima, amb algunes excepcions... Es pot triar entre ser cap de sardina o cua de lluç, i aquesta classe empresarial catalana tria massivament ser cua de lluç, cua d'un estat espanyol. Una cua no fa mai res de bo: sempre serà una cua. La possibilitat de ser cap de sardina, de posar-se al costat d'una comunitat catalana, nacional, amb identificació, no la tenen, amb algunes mínimes excepcions. I així estem.

Hom té una mica la sensació, tot i que vostè ha comentat que al voltant d'en Cambó semblava que hi havia una intenció, que d'alguna manera la burgesia va renunciar a una determinada voluntat política a can-

vi que li resolguessin els seus problemes socials i els protegissin; que es deixen hipotecar políticament a canvi d'aquesta protecció.

Totalment. Històricament sí. Històricament la defensa dels seus interessos és bàsica. Però repetixo: en Cambó, el que va aconseguir és que lliguessin els seus interessos personals amb el d'un catalanisme polític. Els va convèncer que les seves empreses anirien millor si aquestes empreses s'integraven a un projecte polític català. No espanyol, català.

I què va passar amb això?

Això va anar molt bé, i va funcionar però no va durar gaire, perquè el poder polític de Catalunya era mínim i aviat es van adonar, aquests empresaris, que a l'hora de la veritat havien d'anar a buscar la guàrdia civil o el capità general. És aleshores quan s'ensorra aquest projecte cambonià. De poder polític, Catalunya no en té. Aleshores no teníem ni l'autonomia actual, i aquesta gent ha d'anar a buscar el suport de les forces d'ordre a Madrid...

Si no tens poder polític, al final no tens res?

És clar. Però necessites poder polític amb base econòmica. Perquè si pots fer-ho tot, però només en teoria, perquè no tens ni un duro, ja pots plegar. A més a més, aquest poder econòmic ha estat limitat per la pròpia empresa. Sempre es comenta que l'empresa familiar és la base de l'economia catalana, i és veritat, i té moltes virtuts aquesta empresa catalana; ara, també té defectes. Té defectes i a més a més no n'hi ha cap, d'aquestes empreses, que tingui l'ambició suficient per tirar endavant.

Per què?

Poso un exemple. Fa quatre o cinc anys va arribar a Madrid un personatge cubà que havia lluitat al Vietnam amb els americans i va crear una empresa que es deia Telepizza. La va crear de cara a portar-la a borsa. No tenia ni un duro però va crear una empresa que es deia Telepizza que va anar a borsa al cap de dos anys i que actualment està dins l'Ivex35. Ell s'ho ha polit i se n'ha anat a les Bahames a lluitar contra en Fidel Cas-

tro a la seva manera. Aquí és absolutament a la inversa. Allà comencen volent crear una empresa que abocaran a borsa i que compten, no amb els diners propis sinó amb els diners que aportarà el mercat, que vol dir, entre d'altres, estalviadors catalans. Aquí les empreses són familiars, no tenen ganes de sortir d'aquests ambients familiars, van recollint diners dels amics i de la família i, quan no en troben més s'aturen.

Quines són les conseqüències de tot això?

Aturen l'expansió i, en definitiva, fan una feina molt positiva però absolutament limitada. Resultat, Catalunya no té grans empreses, que és un dels dèficits de l'economia catalana. No té grans empreses per culpa d'aquesta burgesia catalana i per culpa del centralisme de l'estat, perquè l'estat ha decapitat tots els grans projectes que hi ha hagut en aquest sentit. Madrid ha absorbit no tant sols el poder polític sinó que ha absorbit el poder econòmic, especialment en els últims anys, durant la democràcia.

Quin paper juguen les caixes en la construcció d'aquest país?

Molt gran sobretot "la gran", com és lògic, amb tots els seus defectes. Però el paper és fonamental. L'Ivex35, i ara parlo de memòria, però són les trenta-cinc grans societats que hi ha a nivell d'estat. D'aquestes trenta-cinc n'hi ha quatre, em

sembla, que estan domiciliades a Barcelona. Això ja vol dir que les coses no van, perquè que n'hi hagi quatre no és el percentatge que es correspon. D'aquestes quatre, una, Gas Natural, que és la successora de Catalana de Gas, però forma part del Grup Repsol, empresa pública, privatitzada, a Madrid. Amb un percentatge important de "La Caixa". Sort n'hi ha. De fet, el domicili social es manté aquí i les juntes d'accionistes es fan en català grà-

cies al fet que el president és català. Una altra, la Societat d'Aigües de Barcelona, té una participació important de la Lyonnaise des Eaux, i de La Caixa. Ja ens tornem a trobar a La Caixa. Una altra, ACESA, Autopistes Catalanes. és bàsicament de La Caixa.

Tan important és "La Caixa"?

Si La Caixa no controla aquestes empreses ens quedem sense grans societats a Barcelona i a Catalunya. Per tant, La Caixa és important, això és clar. Per altra part és l'única que respecten a Madrid. Jo m'he trobat molt sovint, quan parlo amb els periodistes econòmics, que l'únic que els interessa de Catalunya és La Caixa. De la resta, se'n foten. Però dit així, eh? Claríssimament. No respecten res. Tot l'altre és res, la xocolata del lloro. La Caixa, això sí que es té en compte.

I juga aquí, però, La Caixa?

Home, ho podria fer millor, però Déu n'hi do el que fa...

Les caixes tenen una certa responsabilitat de reconduir l'estalvi d'un país del lloc on l'han tret?

Sí, el que passa és que en aquest moment un dels problemes que hi ha és que la caixa gran comença a tenir pràcticament tants dipòsits a Catalunya com fora de Catalunya, i això crearà

problemes. Això no estava previst. Em fa molta por que algun dia no s'hi vulguin ficar, perquè és un poder realment efectiu. Pensem, de totes maneres, que a Catalunya hi ha deu caixes, i que aquestes altres caixes tenen una importància comarcal enorme. Això no sé si ho valoreu prou els barcelonins. Aneu a Vic, tothom té compte corrent a la Caixa de Manlleu, tothom. Aneu al Maresme, i tothom el té a la Laietana. Aneu a Manresa..., al Penedès, a Terrassa, a Sabadell. Les caixes d'estalvis són fonamentals de cara al futur de l'economia catalana. Si desapareixen les caixes aquí ens quedem sense bous ni esquelles.

Què representa el pas de la pesseta a l'euro, tant per les empreses com per l'economia?

Sempre he estat molt favorable a l'euro. Jo tinc molts anys, i recordo quan la pesseta era una merda, entén-me. Tenir l'euro és com tenir marcs alemanys. Encara no fa deu anys, el marc alemany era la referència. I des d'aquest punt de vista ens dona una estabilitat que no havíem tingut mai; i les coses van bé gràcies a aquesta estabilitat. Ja veurem ara amb la nova conjuntura econòmica, però des del 93 o 94 que vam passar l'última crisi fins ara, les coses han anat molt bé. Fins ara, veurem com va després de l'Afganistan i el bioterrorisme i tot això...

Què en pensa d'aquest conflicte?

És una lluita dels bojós que tenen unes idees religioses d'embogits, i una civilització occidental que potser no els ha entès del tot bé, però que té la raó, bàsicament. Jo no sóc dels que m'entusiasmen veient bombardejos sobre l'Afganistan, però la veritat és que el que no es pot fer és simplement anar a manifestacions pacifistes.

Hi ha negoci, però, i permeti'm que ho expressi d'aquesta manera, després de l'"alliberament" de l'Afganistan? Molta gent parla de les grans reserves energètiques del centre d'Àsia, que podrien tenir una molt bona sortida a través del territori afganès.

Hi ha una situació geopolítica que és desastrosa i és que el centre vital és el Mig Orient, pel que fa al problema del petroli: Kuwait, els Emirats,

Aràbia Saudita, Iran, Iraq... tenen les tres quartes parts de les reserves de petroli. Una de les possibilitats que pot provocar això és un major acord entre els Estats Units i Rússia, i això vol dir l'exploració dels jaciments dels Urals, de Sibèria i de l'Uzbequistan, etc. Tot això seria positiu perquè trauria pressió sobre el que representa en aquest moment el Golf Pèrsic, que és un polvorí. Maten un milió de persones a Rwanda i no passa res. En maten deu mil al Golf i esclata un conflicte a nivell mundial. Ja ho veurem.

Està liderant el país, actualment, la burgesia?

Abans hi havia més líders que ara. Ara n'hi ha pocs, de líders econòmics. Hi ha institucions: una patronal, tipus Foment del Treball, una Cambra de Comerç, Indústria i Navegació, un Cercle d'Economia. Totes elles exemples d'institucions que tenen la seva importància Ara bé, qui era el president del Cercle d'Economia fins fa quatre dies? En Josep Piqué. En Josep Piqué era un home que tenia molta autoritat en el Cercle d'Economia. Pel que fa al Foment del Treball Nacional, en Joan Rossell és un home molt jove. Té aquest avantatge, però és clar, ningú no el coneixia fins que no el van fer president del Foment. A la Cambra de Comerç l'Antoni Negre. Un home a qui el que agrada és fer maniobres i que tampoc no té una personalitat econòmica especial i destacable. Falten líders perquè en bona part les grans empreses catalanes tenen molt poc interès en posar-se davant d'aquestes institucions.

Haurien de jugar un paper més important, aquestes institucions?

Bé, si tinguessin més ambició sí, però preferirien ser cua de lluç. És el que deia abans, tenen una vocació per ser cua de lluç. És clar. Posar-se al davant vol dir sentir-se formant part d'una comunitat catalana. Dins d'aquesta comunitat catalana hi ha unes classes socials, hi ha un govern, hi ha uns empresaris, hi ha uns sindicats, etcètera. Tenen més sentit nacional en Coscubella i l'Àlvarez, de l'UGT i de Comissions Obreres que no pas en Joan Rossell i l'Antoni Negre. Si depenem d'ells malament. Parlo de sentit polític, econòmicament és una altra cosa.

Hi ha diferències entre la burgesia de professionals (metges, advocats..) i la burgesia industrial, en la concepció del país? Hi ha contribuït d'una manera diferent?

Quan parlem de classe empresarial parlem de gent que té un capital al darrera, però és clar, en Vilarassau, que és l'home que té més poder econòmic de Catalunya, no té capital darrera, ell personalment. Les caixes no són dels seus presidents ni dels seus directors generals. Es dona, per tant, aquesta figura especial que és simptomàtica i que per altra part existeix a tot arreu, del "general manager", una persona que no té un capital a darrera però que en canvi arrossega uns recursos o que té possibilitats de decisió sobre uns recursos importants: caixes, grans empreses, etcètera. Hi ha un país que conec força bé perquè hi tinc filla, néts, i un gendre, que és Finlàndia. Finlàndia és un país més petit que Catalunya. Però Finlàndia té una gran empresa que és Nokia. Nokia és una empresa nacional per Finlàndia, al voltant de Nokia, no tan sols hi ha una ocupació, sinó que hi ha una tecnologia. Aquí aquesta tecnologia no la tenim, no existeix. La gran empresa el que vol dir moltes vegades és laboratori d'investigació, centres d'investigació. Aquí no en tenim des d'aquest punt de vista. Finlàndia està creant un nivell de tècnics únic al món. Evidentment aquesta empresa aglutina i a més justifica un país. La gent sap que Nokia és una empresa de Finlàndia, que és un país que té cinc milions d'habitants, i hi fa un fred que pela. Catalunya n'hauria de tenir dos d'aquest tipus d'empreses, per anar bé. I aquestes dues no s'han pogut fer perquè han estat decapitades i perquè la burgesia d'aquí no ha tingut prou empenta per tirar-les endavant.

Quines podien ser?

Home, podien ser les que són, el que passa que controlades des d'aquí. Gas Natural, que ja ho era de catalana. Una Societat d'Aigües de Barcelona, que ja n'era. Unes Autopistes que ho han estat sempre, més o menys, de catalanes. Un Carbur Metàl·lics, que era catalana i s'ho va quedar el Banesto i s'ho van polir. Aquestes eren les que venien dels anys 20 i dels anys 30... una Cross,

que es va ensorrar i que ara és Ercross, i de la qual va ser president en Piqué. Això ho van decapitar. Totes les grans empreses espanyoles, o procedeixen de l'empresa pública, i per tant a Catalunya res, o estan vinculades a bancs. Totes menys una, que és El Corte Inglés. Que és la única excepció que hi ha aquí, i al món, gairebé. Qui són els grans triomfadors, a Espanya? Els que han aconseguit privatitzar les empreses i posar-s'hi al davant. En un moment determinat varen ser els socialistes i ara són els del PP i després el BBVA, que són els grans triomfadors perquè estaven al costat dels socialistes quan manaven i ara estan al costat del PP, i han sabut agrupar. Aquí per què no han triomfat? Perquè de bancs no n'hi ha hagut. La Caixa, que és el que s'assembla més a un banc, però que no ho és i per tant tampoc no té tanta llibertat com poden tenir els bancs bascos, que no són nacionalistes, però que paguen, eh? Perquè quan em diuen que ETA atempta contra tothom menys contra el BBV, com ho expliquen això? Que paga. El que passa és que ningú no s'atreveix a dir-ho, però paguen, és clar. De tant en tant els cremen un caixer, però res. Algú que es deu equivocar i no ho sap. No els han fet mai res.

Això vol dir que aquí no és que no s'hagi sabut fer, sinó que no han permès que es fes.

No han permès que es fes i també hi ha hagut feblesa en el camp del bancs, algun ha desaparegut per feblesa de la burgesia catalana. Una burgesia que a l'època del franquisme estava molt tocada, van adoptar una actitud de no m'empiepeu, no m'emboleueu, deixeu-me fer, aniré a veure en Franco sempre que convingui, el Governador Civil sempre que convingui. Sense cap mena d'ambició, ni tan sols embolicant-se amb el govern. Avui dia les grans fortunes d'Espanya són les que es van fer durant el franquisme.

Hauríem hagut de ser franquistes aquí?

Sempre dic que la millor solució és ser nét d'un avi poca vergonya, perquè aquest es dedica a guanyar diners. Els March, per exemple. L'avi va ser un lladre de camí ral. Però una cosa va ser l'avi, l'altra cosa sóc jo. Ara, els diners me'ls quedo, eh? Els diners són meus. Una cosa és el

meu pare, que el meu pare era franquista, però jo no, eh? Jo, demòcrata i tot el que vulgueu. A última hora, és clar que hagués estat millor que hi juguéssim. Evidentment és difícil dir-ho des d'un punt de vista moral, però des d'un punt de vista econòmic, claríssim. Però tampoc van jugar.

Aquí quina transició s'ha fet? Només anant als tòpics: el dèficit fiscal, un AVE Sevilla Madrid quan una sortida europea seria l'òptima, primer s'ha de fer la connexió Madrid Barcelona, no fos cas que Barcelona tingués alguns anys d'avantatge, un transvasament de l'Ebre fet per decret... Es continua amb la mateixa línia del règim anterior?

Espanya és un país molt centralista. Això ho destaca el Cercle d'Economia, d'altres ja fa molts anys que ho diem. L'altre dia vaig dedicar un article a en Laureà Figuerola, un català que ha passat a la història com el dissenyador o "inventor" de la pessesta, que ara ens deixa. Deia: en Figuerola és un dels economistes més importants del segle XIX a Espanya, per què? Perquè se'n va anar a Madrid. Si no arriba a anar-hi, hauria estat un advocat, un economista d'un cert nivell, s'hauria guanyat la vida... ara, res més, eh?

Cal anar sempre a Madrid?

La gent que té ambició, i que no té altra cosa que ambició, se'n va a Madrid, perquè les possibilitats són allà. Aquí, quines possibilitats hi ha de ser ministre? Molt llunyanes. En Piqué, bé. És clar, si realment vols fer carrera, i pujar fins dalt de tot, doncs endavant. Ara, què els passa a molts catalans? Això no ho sabem fer; des del President de la Generalitat, que mai no voldria ser President del Govern espanyol, perquè no li diu res, fins a molts catedràtics, que quan tenen la càtedra de Barcelona no volen anar a la de Madrid, cosa que els de Madrid no entenen. Però, el catedràtic d'aquí, a l'hora de buscar finançament, sap que si fos catedràtic de Madrid tindria un finançament

generós a la seva disposició, i en canvi aquí ha de pidolar vint mil duros, perquè ni la Generalitat ni ningú no té quatre calers. En canvi a Madrid, lliuen els gossos amb llonganisses. El centralisme és molt acusat, molt.

Aquest poder polític, aquesta autonomia que tenim aquí, ja no només no és capaç de tirar el país endavant, sinó ni tan sols és suficient per satisfer l'ambició...

No, és clar, no. El país s'ha dedicat a fer crítiques de la política econòmica del PP i de la Generalitat. Però la Generalitat està molt endeutada perquè no té altre remei que endeutar-se. Si t'exigeixen que facis unes coses t'has d'endeutar, i quan t'endeutes no pots fer altres coses que voldries fer.

Hi ha un problema que és polític: el dret a disposar dels propis diners... és un dret que hem de tenir i que no tenim.

Perquè la balança fiscal actual...

És un desastre. Ara s'ha millorat una mica amb el nou sistema de finançament, però continua essent molt per sota. Aquí hi ha un problema que és polític: el dret a disposar dels teus propis diners. S'han de

donar diners a Andalusia, posem pel cas, molt bé, però que sigui jo qui els els dona. Aquest és un dret, que hem de tenir i que no tenim. Se'n van a Madrid i a Madrid ho distribueixen. Això és un estat centralista. A Alemanya en disposen els Länder, i no tenen pas una actitud ni separatista ni independentista. Disposen ells dels seus diners, i els donen per solidaritat a d'altres, fins a unes limitacions.

Què en pensa del tema de l'aeroport?

És una vergonya. Hi ha aspectes que encara es mantenen absolutament com a l'època d'en Franco. Pel que fa als aeroports la Generalitat encara no hi té res a fer, i es continuen concentrant les inversions a Barajas. Tots els vols intercontinentals són a Barajas. Això és centralisme pur. Per anar a Europa pots sortir de Barcelona, per anar a un altre continent has d'anar a Madrid. No és cap problema de mercat, és un problema de decisió política. ●

EN RECORD DE JAUME CASAJOANA

Nota Editorial

Jaume Casajoana en una imatge d'arxiu

El pasat 31 de maig del 2001 va morir Jaume Casajoana i Roca, històric nacionalista i fundador de Convergència Democràtica de Catalunya, detingut amb Jordi Pujol pels fets del Palau el maig de 1960. Nascut a Sant Fruitós de Bages, el 10 de juny de 1930, i advocat de professió, es va incorporar de ben jove a l'activisme nacionalista en el grup CC destacant en el seu compromís en la lluita antifranquista i organitzant diverses campanyes con la que es va realitzar contra el director de *La Vanguardia* Luis Galinsoga. Malgrat la seva estreta relació amb Pujol, la seva participació a Convergència no va estar exempta de tensions. La més evident va esclatar el novembre de 1980, quan va abandonar l'executiva nacional del partit per les seves diferències amb Miquel Roca. Tot i deixar la direcció, Pujol el va recuperar proposant-li un càrrec institucional. El 1982 el va nomenar director general dins el departament de Presidència per a l'organització de la Ràdio i la Televisió de Catalunya, càrrec que va ocupar fins el 1984 i des d'aleshores es va dedicar a l'activitat professional privada com a advocat.

Amb el pas dels anys, Casajoana va anar adoptant posicions crítiques al si de CDC, que de tant en tant no tenia inconvenient a fer públiques, com a cap visible de l'anomenat sector històric del partit. En un article aparegut a la revista *Debat Nacionalista* l'any 1997, criticava el "pragmatisme creixent" al si del partit i lamentava "l'ideologisme minvant", per la qual cosa diagnosticava que a CDC li calia una "injecció d'idealisme". Casajoana va escriure més tard un article sobre els 25 anys de CDC que encara és inèdit. Formava part d'un llibre on es recollien altres opinions de fundadors del partit que mai ha vist la llum, perquè la direcció convergent va considerar millor no publicar-lo.

Dient que Casajoana era, al final de la seva vida, un honorable dissident, volem contribuir a honorar la seva memòria amb aquest record des de la Revista i la Fundació Relleu, i amb els articles del seu amic el Dr. David Estrada i Herrero, que ha estat professor d'Estètica en la Facultat de Filosofia de la Universitat de Barcelona, i de Josep Espar i Ticó, que compartí amb ells els primers anys d'activisme. ●

RECORDANT A JAUME CASAJOANA

David Estrada i Herrero

Vaig conèixer a en Jaume Casajoana mitjançant la meua esposa, que com a professora de l'Institut d'Estudis Nord-americans l'havia tingut com a alumne d'anglès. En el curs d'uns exercicis orals de conversa, en els quals solia haver-hi intercanvi de certa informació personal, Casajoana es va assabentar que la meua esposa estava casada amb un català, professor universitari i, per a més senyals, de religió protestant. Acabada la classe, va expressar a la meua esposa el desig de conèixer a un català protestant amb qui poder parlar de certs temes que per a ell eren de màxim interès. Pocs dies després, al bar de l'Institut Americà, vam ser presentats i així vam donar inici a una inoblidable i enriquidora amistat.

Jaume Casajoana era un home de profundes inquietuds religioses i mostrava una gran preocupació per les implicacions polítiques del cristianisme. Sobre aquest particular les seves converses tenien molt de "contrició de confessional", en el sentit que les seves idees i conviccions les creia de difícil actualització en el nostre país. En diverses ocasions vaig escoltar dels seus llavis el lament que "els creients d'aquí callaven molt i marginaven en excés les responsabilitats pràctiques que comporta la fe cristiana".

Als pocs dies de conèixer-nos em va plantejar algunes qüestions que s'havia formulat ja en els seus anys d'estudiant universitari, i que jutjava de gran importància. Recordo bé algunes d'aquestes qüestions: «per què en països catòlics, a diferència dels protestants, el comunisme ha exercit un major impacte i ha gaudit d'una major acceptació? Per què les formes més avançades de democràcia s'han desenvolupat en països de tradició protestant?» A fi de trobar resposta a aquests i a altres interrogants Casajo-

ana es va embarcar en un estudi a fons del protestantisme. En aquest estudi va donar mostres d'una insaciable curiositat intel·lectual i d'una incansable capacitat investigadora. Moltes i llargues van ser les hores de reflexió que vaig passar amb ell en la recerca de resposta a les seves qüestions, i molts van ser també els llibres llegits i les referències històriques tingudes en compte en aprofundir en les diverses problemàtiques abordades.

Com ja he avançat, una de les grans inquietuds de Casajoana era la de descobrir les raons per les quals en països catòlics el marxisme va tenir tanta acceptació a nivell popular, als cercles intel·lectuals, i fins i tot entre els membres del clero. En les nacions protestants, al contrari, el comunisme va tenir una acceptació molt minoritària. Conservo encara abundants notes de les conclusions a què vam arribar en l'estudi del tema i dels llibres consultats en la investigació –entre els que recordo, d'una manera molt especial, el brillant assaig politicoreligiós de Paul Blanshard *Communism, Democracy and Catholic Power*. En el tema de les llibertats democràtiques als països protestants, la llista de llibres estudiats en les nostres tertúlies va ser també molt nombrosa. Casajoana va mostrar sempre una especial predilecció pels escrits polítics de William Penn –el que fóra fundador i primer governador de l'estat de Pennsylvania. De fet aquest líder cuàquer va ser un avançat campió de les llibertats democràtiques a Occident.

Un altre tema de conversa, que va suscitar l'interès i curiositat de Casajoana, van ser els meus estudis sobre la Reforma Protestant a Espanya, i la influència que el luteranisme va arribar a exercir en cercles religiosos i polítics del nostre país al principi del segle XVI. Aquest tema, com altres tants relacionats amb el protestantisme, és pràcticament desconegut –o molt mal conegut. De no haver estat per la Inquisició, afirma Marcel Bataillon, Espanya hauria tingut una Reforma, tan o més influent, que la que va arrelar a França. Recordo bé que en aquest context Casajoana es va entusiasmar amb l'obra de Juan de Valdés *Diàleg de doctrina Cristiana*, publicada el 1529. L'obra de Valdés va ser editada per la Universitat Complutense, amb el *nihil obstat*

de l'Arquebisbe de Toledo. Però encara així, l'obra seria poc després condemnada per la Inquisició. El *Diálogo* ha estat considerada com la primera obra evangèlica impresa a Espanya, i demostra com n'era de favorable l'atmosfera espiritual als plantejaments bíblics de la Reforma. El *Diàleg de doctrina cristiana* va romandre perdut durant quatre segles, fins que el 1925 Marcel Bataillon va descobrir-ne un exemplar a Coïmbra i el va publicar en edició facsímil.

Un altre dels reformats pels quals Casajoana va sentir també una predilecció molt especial va ser el català Pere Galmés, prestigiós humanista que va desenvolupar a Itàlia una brillant carrera de jurisprudència i d'estudis clàssics. Va ser també professor a Ginebra. Va morir a Saragossa a la presó de la Inquisició. La seva col·lecció de manuscrits antics –que en part encara es conserva– va ser una de les més importants del segle XVI. En més d'una ocasió Casajoana em va expressar el seu desig de “deixar-lo tot” per estudiar la persona i obra d'aquest català il·lustre.

En el marc de la qüestió politicoreligiosa i de llibertats democràtiques, que tant preocupava a Casajoana, de comú acord vam creure també necessari l'estudi de l'obra de Jaume Balmes i Josep Torres i Bages, per a així poder conèixer més de prop els posicionaments de la tradició religiosa catalana sobre el tema. L'estudi de l'obra d'aquests il·lustres prelats va posar de manifest notables diferències de criteri entre el protestantisme i el catolicisme en la manera d'entendre la política i les llibertats democràtiques.

Quins propòsits perseguia Casajoana amb totes aquestes investigacions? Pretenia, d'algun mode i en la mesura que es puga, una “protestantització” de la filosofia política de la joveníssima Convergència Democràtica de Catalunya? La hipòtesi no és descartable, encara que, d'altra banda, el mateix Casajoana era conscient que els posicionaments religiosos majoritaris, dins el partit, s'emmarcaven en un context de catolicisme tradicional i per altre part poc procliu a incloure la qüestió religiosa en els seus plantejaments polítics i en els seus programes electorals.

D'altra banda, aquest gran interès de Casajoana pel protestantisme podia suggerir la possibilitat d'una conversió a la fe evangèlica. De fet,

les seves afinitats amb el protestantisme van ser moltes. Durant un temps ens va acompanyar assíduament als serveis religiosos d'una església evangèlica de Barcelona, i també durant un temps els seus fills van ser alumnes d'una escola evangèlica. Dins els actes de la primera campanya electoral de Convergència, Casajoana va organitzar una reunió, en la seu d'Àgape, entre Jordi Pujol i un nombrós grup de líders evangèlics de Barcelona. La seva identificació amb el protestantisme va arribar a ser molt estreta, tant a nivell teòric com pràctic.

De totes maneres, i fins i tot sent molt significatives aquestes “notes protestants”, la meua opinió és que, per sobre de les etiquetacions estrictament doctrinals o eclesials, Casajoana havia superat l'especificitat denominacional de les confessions cristianes gràcies a la seva profunda i omniabarcadora Cristologia. La Cristologia era determinant en la seva vivència de fe i en el seu ecumenisme generós i obert. Davant de les diferències entre catòlics i protestants, Casajoana sempre va donar mostres d'un generós esperit ecumènic, i de ser un digne seguidor de la màxima paulina de “examinar totes les coses a fi de retenir les bones” (1 TS, 5,21). Un cop em va confessar que, en un principi, el seu ecumenisme va ser més aviat d'inspiració filosòfica, sobretot per l'impacte que li va produir l'obra d'Hans Küng *L'encarnació de Déu - Introducció al pensament teològic d'Hegel com a prolegòmens per a una cristologia futura*. Aquesta voluminosa obra de Küng va constituir un especial tema d'estudi en les nostres trobades de conversa. Crec que la meua crítica i total desacord amb els plantejaments hegelians de Küng van contribuir a aclarir les idees de Casajoana en favor d'un ecumenisme cristològic de sòlida base evangèlica.

Quan vaig conèixer a Casajoana, el meu desconeixement de la història de Catalunya, era realment penós. Jo era molt jove quan vaig deixar l'Espanya franquista per iniciar una llarga residència als Estats Units. Un cop de tornada, i instal·lat de nou a Catalunya, vaig arribar a sentir-me com a estranger en el meu propi país. Va ser Jaume Casajoana qui, en bona part, va omplir en mi els buits de coneixement sobre

Catalunya i qui em va ajudar a recuperar una identitat nacional perduda. D'ell vaig aprendre molt del bo i dolent del nostre país, i de les virtuts i vicis del nostre poble. Sense fanatismes ni posicionaments radicals, Casajoana sabia donar a conèixer i, al mateix temps, *fer sentir*, els valors i tresors d'una Catalunya generosa i oberta. En l'actitud tranquil·la i humil de Casajoana es tancava una gran força persuasiva. Aquest era un dels grans secrets de la seva personalitat, i de l'èxit del seu proselitisme polític a favor de Convergència en molts pobles i localitats de Catalunya.

De Casajoana vaig aprendre també molt sobre els noms i programes dels líders dels emergents partits polítics d'aquell llavors. Mostrava gran respecte per Terradellas, però creia que Jordi Pujol era el líder polític que necessitava Catalunya en aquells moments de repte democràtic. En el judici i valoració dels líders polítics catalans d'aquella hora, Casajoana va donar mostres d'un excepcional do profètic, ja que en el curs del temps les seves prediccions de futur han tingut un sorprenent compliment.

Casajoana va ser un home de gran cultura i de profunda capacitat de pensament. Però, per sobre de tot, Casajoana va ser un home bo. La seva natural timidesa, lluny de restar força a la seva personalitat, accentuava encara més la irresistible influència de les virtuts genuïnament humanes. Casajoana estimava la veritat, el proïsme i la terra que el va veure néixer. Potser l'error de Casajoana va ser el d'haver confiat massa en "l'argila humana" de la nova democràcia per construir la Catalunya que havia somiat. ●

JAUME CASAJOANA, UN REFERENT HISTÒRIC

Josep Espar i Ticó

Jaume Casajoana i Roca és un exemple de la força de Catalunya en els moments més difícils. La seva catalanitat emergeix d'una manera natural, en el si d'una família arrelada que no destria ni separa país d'espiritualitat ni de tradició.

Vull recalcar que la seva catalanitat no és fruit ni de la universitat ni de contactes amb persones sensibilitzades, sinó de la seva pertinença a una família que sense cap finalitat proselitista transmet naturalment un arrelament profund a Catalunya, malgrat la situació d'emergència i de desmoralització col·lectiva que aleshores es vivia.

És a dir, quan Jaume Casajoana s'incorpora al seu primer grup catalanista, ho fa perquè a dins ja porta una llavor i un desig (sense calcular futurs resultats) de lluitar pel seu país. Quan ja ha sabut superar a dins d'ell mateix la pressió centralitzadora espanyolista del moment. La seva incorporació a l'Acadèmia de Llengua Catalana de les Congregacions dels Jesuïtes del carrer Rosselló de Barcelona, vol ser un desig d'aprofundir, això és evident, però ja significa clarament una aportació personal molt positiva. Perquè Jaume Casajoana, home reflexiu i ponderat des de ben jove, fa participar a tots els del grup de l'Acadèmia d'un gruix de pensament molt interioritzat i convincent. Jaume Casajoana va parlar sempre amb l'autoritat del qui havia sospesat i paït molt bé el que deia.

Quan es va configurar el CC (un grup generat per la necessitat d'unir els esforços dels diferents grups i entitats que conjuminaven Església i país, érem al primer terç dels anys cinquanta),

Jaume Casajoana i Roca

hi va ser de seguida. Es van demanar els auspicis de Montserrat. I aviat va emergir la figura de Raimon Galí, el dels Quaderns de l'Exili, just tornat de l'exili. Amb la seva experiència i amb la seva voluntat de ferro, Raimon Galí va fer participar la gent del CC de la revolució interior més determinant d'aquella incipient resistència col·lectiva. Jaume Casajoana va lliurar-se incondicionalment com ho van fer Jordi Pujol i tot el CC en pes. I quan el CC es va trencar per veïtats filomarxistes (Pujol era a la presó), Casajoana amb Onyós, Llussà i jo mateix vàrem ser els únics que no vam acceptar la nova línia i vam votar NO.

Aquella insuflació de nova saba aportada per Raimon Galí va fructificar públicament: El cas Galinsoga va ser aprofitat a fons i a partir d'aleshores Jordi Pujol (amb l'eficacíssima col·laboració de Jaume Casajoana, tots dos fent-se mútuament costat) va erigir-se en un líder apuntalat amb el riquíssim pòsit de pensament dels homes dels Quaderns de l'Exili. Caigut Galinsoga ens trobem a Jaume Casajoana en primera fila detingut i torturat fins al límit després dels Fets del Palau.

Després en la seva permanent inquietud intel·lectual va incorporar la figura de Bonhoeffer i la seva obra cabdal **Resistència i submissió** dins els grups de lluita activa del moment. Era la doctrina que convenia per justificar els intents de participació a les eleccions a procuradors pel terç familiar de l'any 1971. En nom de la puresa no es pot deixar de fer tot allò que permet i pot soscar i minar la situació. Pallach i Pujol i tot un gruix de persones, en gran part procedents del CC, van col·laborar a unes eleccions que van ser menystingudes pels "purs".

Tornem a trobar Jaume Casajoana el 1974 aplanant camí en l'intent de Pujol de fer obertament política i de crear un partit. Els esforços per aglutinar-hi els nacionalistes-socialistes de Pallach i Unió Democràtica no van fructificar. Convergència Democràtica de Catalunya va néixer de la mà de Jordi Pujol amb Jaume Casajoana i un gruix important de gent de l'antic CC i de personalitats que havien excel·lit en la penombra com a defensors de Catalunya i de la democràcia.

Casajoana els primers anys de Convergència va ser un inspirador eficaç de la línia del partit i la seva reflexió no va deixar mai d'influir a les altes esferes.

Això no vol dir que als darrers anys de la seva vida el seu esperit exigent i la fidelitat a la causa i a Convergència no entressin en fricció. La seva lucidesa li impedia la incondicionalitat i l'esperonava a ser crític.

Quan va morir el 31 de maig de 2001 d'una malaltia cruel, una plana major de gent important, presidida pel president de la Generalitat Jordi Pujol era present als seus funerals. Macip, Cirici, Cardenya, Esquirol, Rosa M. Pujol... i jo mateix en vàrem fer el record. Era el record a un referent històric català important que ocupava sencera la segona meitat del segle XX. Jo hi vaig expressar la nostra convicció: creiem en la seva existència després de la mort però dintre el misteri. I que el seu testimoni fecund continuaria viu entre nosaltres i a Catalunya. ●

CRÒNICA DELS VI COL·LOQUIS DE VIC

Francesc Puig

“Quatre moments escollits: un miratge, una perla, dues preguntes, i els marges”

Els passats 4 i 5 d'octubre va tenir lloc a Vic la sisena edició del Col·loqui de Vic, dedicada a pensar l'especificitat del Dret. Com en l'edició passada, el professor Xavier Ibáñez, en nom de la revista *Relleu*, té l'amabilitat de confiar-me la tasca de fer-ne la crònica (vegeu el nº 66 de la revista), i és amb aquest agraïment per la confiança que el consell de redacció de la revista torna a dipositar en mi que endego aquestes ratlles. Faré, de nou, un recull d'impressions personals més que no pas un resum de ponència i comunicació per comunicació de totes les intervencions: donant-se el cas que, sens dubte, es publicaran les actes, seria absurd presentar un resum imperfecte del que en breu podrem llegir en la seva integritat.

En la crònica de la passada edició jo destacava que en la vida dels col·loquis hi endevino, com a debat de fons que travessa totes les edicions, una polèmica entre historicistes i antihistoricistes. Passada la sisena edició continuo pensant el mateix, per bé que, per qui sàpiga escoltar, no de forma menys intensa. Sigui com sigui, com que això ja ho vaig explicar en l'anterior crònica, aquesta vegada prefereixo atendre directament a moments puntuals dels col·loquis que, malgrat ser això, puntuals, em penso que són exemplars de com la franquesa i la fidelitat en la polèmica donen als Col·loquis de Vic un to únic i una ocasió privilegiada per pensar les coses amb la sola vocació de pensar-les –i no, com tan sovint passa, pel lluïment personal que un o altre pugui obtenir en la cita erudita o el comentari ocurrent.

Adverteixo d'entrada, doncs, que no tinc la intenció de recollir de forma exhaustiva totes les temàtiques debatudes en les sessions, sinó només donar notícia, a través de quatre moments escollits, de com les qüestions prenen vida quan són formulades en la confrontació i el diàleg lleials. Ho mostraré –si més no ho intentaré– en la consideració d'aquests quatre moments escollits: un miratge, una perla, dues preguntes, i els marges.

1. Un miratge: de com el concret es fa escàpol

Els VI Col·loquis de Vic han quedat emmarcats per quatre ponències: “Sur les impasses du positivisme juridique” del professor Philippe Bénétou; “Models: xarxes i pautes de conducta en el dret contemporani” del professor Pompeu Casanovas; “El Dret com a signe d'identitat cultural” de la professora Encarna Roca; i “La pràctica del Dret: aspectes professionals” del professor Miquel Roca. El conjunt dibuixa com dos eixos: un teòric i un pràctic. Les ponències del professor Bénétou i de la professora Roca constitueixen els dos pols de l'eix teòric: la primera constitueix una crítica del positivisme jurídic i s'ocupa, doncs, de la fonamentació del Dret; la segona considera el Dret com a una de les dimensions de la identitat cultural i s'ocupa, doncs, de la naturalesa del Dret. Les altres dues ponències constitueixen els dos pols de l'eix pràctic: la primera, la del professor Casanovas, proposa un model per pensar el Dret en les pràctiques concretes en què es realitza, i, doncs, en la seva complicació procedimental i en la seva difusió reticular; la segona pretén donar compte de la realitat quotidiana de la pràctica habitual de l'advocacia.

En aquest mapa des de la filosofia i la històrica del Dret fins a la seva tècnica i la seva pragmàtica, el primer que convé apuntar és una certa perplexitat en relació a com la comprensió del més concret demana a voltes unes figures de pensament ben abstractes, i també en relació a com hi ha maneres d'atansar-les al concret que des de l'aparença d'una extrema facilitat palesen en el fons com és de fàcil que el concret es faci escàpol.

Per fer-me entendre, remetré, en realitat, no a un, sinó a dos moments del col·loquis d'enguany: el debat que va suscitar la comunicació del professor Ignasi Roviró sobre una enquesta; i el conjunt de la intervenció del professor Miquel Roca.

La comunicació del professor Roviró, "L'ètica del secret: l'enquesta 12/03/38" llegida el primer dia dels col·loquis, constitueix una valoració (negativa) d'un fet molt i molt concret: l'enquesta que el Vaticà va fer a les parròquies del nostre país en acabar la guerra del 36, en què, entre altres coses, es demanava als rectors com es prenia la població civil la nova situació política. El fet que el document romanguí en la seva major part secret, i alguna de les preguntes que s'hi feien, portava el professor Roviró a denunciar una certa connivència de l'Església amb el nou règim polític.

Feta la valoració, val la pena destacar dos fragments dels comentaris que va suscitar. El primer de Jordi Galí: "Probablement sóc l'únic de la sala que vaig veure cremar la catedral de Vic. El meu pare, funcionari de la Generalitat, ens va portar a la plaça de Vic i vam veure la catedral i les pintures que encara fumejaven... *Els historiadors han d'agafar amb moltes pinces qualsevol document que faci referència a aquest fet.* Jo he estat exiliat i els meus germans també: set membres de la família, tots set exiliats en llocs diferents del món... ara, que en tinc 74, penso que cal mirar-ho amb molta perspectiva. No m'atreveixo a fer cap judici sobre res. Citaré dues anècdotes, la primera personal. La meua mare, castigada per la República per ser "desafecta" al règim, després va ser enviada a Osca per Franco també com a càstig. És per això que, forçat a un exili interior, vaig fer el batxillerat a Osca: una família de Barcelona va pagar els meus estudis, i també l'estada al sanatori de Puigdolena del meu germà... Els meus fills de vegades s'han quedat molt sorpresos de veure fotografies de l'època en què surto vestit de jugador de bàsquet... i aixecant el braç: tenia 15 anys... i volia jugar a bàsquet! (...)"

El segon comentari és de Jordi Sales: "Vull insistir en una cosa. *Les idees estan molt altes, però encarnen realitats.* Noto en les darreres dues ponències [l'altra era de l' Albert Espona

sobre "Dret i estats de dret en el context de la globalització} una coincidència en la línia d'argumentació, que és la desatenció del concret. Per començar: no hi ha "enquestes religioses": el nunci és el nunci, i fa una relació de l'estat de la qüestió sobre com han quedat les coses. La idea del dret és una idea, però després hi ha el concret. Voldria ser curós en la manera de dir, perquè si no em temo que des d'un cert tipus de llenguatge, segons com jo parli, es dirà que he dit el que no hauré dit."

Aquest passatge del col·loqui ens ha de fer pensar en el joc de mediacions que ja estan operant en la consideració del fet més concret. La prevenció de Jordi Sales al final del fragment que he escollit mostra bé que en la mateixa determinació dels fets dins el seu context el debat ideològic pot portar inadvertidament els contendents des del que hauria de ser l'establiment dels fets en la seva complexitat a una simplificació feta des d'un judici formulat des d'una determinada ideologia. *"Les idees estan molt altes però encarnen en realitats i, per tant, els historiadors han d'agafar amb moltes pinces qualsevol document que faci referència" a fets com aquest.*"

La primera lliçó que vull extreure dels col·loquis d'enguany és aquesta: l'excés de proximitat a un fet des d'un determinat angle, sense obrir la perspectiva, crea miratges. De manera que, segons com, com més sobre el concret creiem estar, més inadvertidament ens n'hem allunyat. Que les coses no són fàcils, i que fins i tot la lliçó del professor Bénétou -aparentment tan allunyada del concret!- sobre la feblesa del positivisme jurídic pot ser pertinent a l'hora de considerar el fet més concret, és potser una primera lliçó a rebre en aquesta ocasió.

Aquesta impressió queda fortament reforçada pel conjunt de la intervenció de Miquel Roca. Se suposava que havia de parlar de la pràctica quotidiana de l'exercici de la professió d'advocat, i la seva era, així doncs, almenys al meu parer, la ponència que havia de tocar més de peus a terra, la més a prop del concret. En realitat, ultra alguns estirabots referents al sistema educatiu -com el de dir que tot el que ensenya la carrera de Dret útil per a l'exercici

de la professió es podria explicar en 10 hores-, la intervenció de Miquel Roca es va limitar a establir un grapat de vaguetats -com la necessitat que té l'advocat de saber el món on viu, i doncs, la conveniència de llegir el diari- que es poden dir certament de l'advocacia, però també de la medicina, o de l'arquitectura, o de moltes altres professions. *Paradoxalment, doncs, el moment de màxima atenció al concret va ser un miratge.* La ponència de Pompeu Casanovas ja havia mostrat molt bé com és de treballós tractar teòricament, amb models que donin compte de la seva complexitat, la pràctica jurídica en la seva realitat més concreta. Un bon advertiment per a les aproximacions massa confiades, o massa ingènues, al cas en cada ocasió considerat.

2. Una perla: el sagrat, els estranys, els penitents i el "nostres"

En un fòrum com els Col·loquis de Vic, on la gent diu el que pensa amb tota llibertat, sense encarcaraments ni impositures a què donen lloc altres fórmules de debat, sovint les perles d'una edició es troben als marges, vull dir, no en la lliçó magistral ni en la recepció, o fins i tot, de vegades, en els descansos entre passadissos.

Una de les perles dels col·loquis va tenir lloc el primer dia, en el comentari que Jordi Sales va fer a la comunicació de Manuel Satué sobre "El dret en el pensament liberal anglès". En la comunicació, Satué llegia un fragment que remetia al sentiment natural com a fonament del Dret, i acabada la comunicació, Jordi Sales intervenia amb aquestes paraules: "Simplement volia formular en veu alta el que pensava sobre l'últim text que s'ha llegit. En aquest dret anglès, els sentiments naturals de la humanitat estan fent la funció mítica de fundació de la llei

per remissió al sagrat. Els anglesos treuen el poble dels sentiments naturals comuns, que fonamenten la llei; i la llei posa uns estranys i uns penitents. El "nosaltres" remet a aquells que ens respectem com a homes, com el mateix poble, i que hem rebut una llei; i respecte del "nosaltres" hi ha uns "altres" o estranys i uns penitents. *La figura del dret des d'aquesta perspectiva està associada a la coerció i al combat entre el ser i no ser de la comunitat.* Els "estranys" són els que no pertanyen a la comunitat; els "penitents" són els que hi pertanyen i no hi pertanyen perquè n'han estat apartats per no respectar el sagrat: la garantia del dret de la

propietat requereix que algú porti i tregui la gent de les presons (lloc de la "penitència"). Des d'aquestes figures, podem concebre el dret com aquest joc de l'home amb alguna cosa que el constitueix com a tal respecte de la llei que el fa respectar l'altre. Per dir-ho així: jo tinc un germà respecte de la llei, i respecte a ella n'hi ha uns que no hi juguen (els estranys) i uns altres que no se

sap si hi juguen o no (els penitents). Un mètode fenomenològic de les figures de la llei amb les seves mediacions ens faria veure les constants d'aquests joc en les seves variacions".

Aquest joc sobre les figures amb què podem pensar el dret va obrir joc en la consideració de la temàtica considerada. Ho veurem en l'apartat següent.

3. Dues preguntes: obrint joc en el diàleg

Si el comentari a les intervencions precedents permeten guanyar en el diàleg figures per al pensament, les preguntes ben fetes fan fecundes aquestes figures en l'esforç d'aclariment comú de les qüestions. Per mostrar-ho, recollim dues sàvies preguntes del professor Salvi Turró.

La ponència de Pompeu Casanovas ja havia mostrat molt bé com és de treballós tractar teòricament amb models que donin compte de la seva complexitat, la pràctica jurídica en la seva realitat més concreta

La primera: “El senyor Jordi Sales ens ha parlat de les figures de “nosaltres”, “l’estrany” i “el penitent”: certament funcionen. Ara bé, d’altra banda, des d’una tradició iusnaturalista o transcendentalista es parla d’un dret *a priori*, dret una exigència del qual és que al límit hi hauria d’haver un Estat. La pregunta és: mentre existeixi un “nosaltres” fàctic, les figures funcionen; però si el “nosaltres” fàctic aspira a realitzar el dret natural, les figures no funcionen: desapareix la figura de l’estrany a nivell moral. Aquestes figures no pateixen llavors un cert desplaçament? Concreto: no és el mateix un dret positiu a seques que un dret positiu que intenta realitzar un dret natural. La segona posició crea una certa inestabilitat interna: el “nosaltres” mai no està satisfet amb les seves realitzacions reals. Atenent a això, vull dir el següent. Responent a la pregunta que el Dr. Sales feia al final dels Primers Col·loquis de Vic, “Per què la nostra ciutat no està joiosa?”, diria: *afortunadament* no hi està, perquè vol dir que les exigències ideals ens fan tendir cap a un màxim pensable...”

El sol final de la intervenció ja és una perla una altra!- de la present edició dels Col·loquis, que reflecteix molt bé la seva unitat interna al llarg de les seves diferents edicions. Vull destacar, en tot cas, com el diàleg, i l’atenció a allò que en cada cas es dona a pensar, recullen les figures presentades per l’interlocutor per formular de formes diverses els problemes fonamentals del dret i els seus límits. Val la pena de recollir part de la resposta de Jordi Sales: “Jo el que diria de les tres figures és que és evident que això es pot veure molt brutalment, i que les exigències ideals poden corregir la brutalitat. Però aquesta tensió vers un ideal que respecta l’altre no esborra les diferències entre les tres figures. Només passa que les tradicions distintes es vol que convisquin, i tothom pel que fa a això pot fer el que vulgui, però un vegetarià que es mengi un bistec a l’hora farà sens dubte que els vegetarians s’escandalitzin. El dret natural no suprimeix les tradicions, no suprimeix els “nosaltres” diversos: el que fa és tractar la figura dels penitents i de l’estrany com un homes que, en tant que homes, són *com* nosaltres. Enfront d’aquesta posició, haig de dir que *un cert ideal*

actual que diu que no hi ha d’haver diferències i, doncs, que no hi ha estranys ni penitents, més aviat m’espanta. Existeix una humanitat que a base de no ser de res està feta d’espectres. Crec que el deslligament o desarrelament que produeix espectres ha de ser corregit educant els nens en una èpica del que la humanitat ha vençut: *si no inserim el progrés moral en l’èpica d’un cert agraïment, a base de no ser un “nosaltres” a l’espera d’un “Nosaltres” que esborri les diferències no serem res.* Per això, entenent les exigències ideals que tenim com una part de l’herència, conservaria la fórmula donada però reformulant-la en aquests termes: *hem d’estar contents d’estar descontents, hem d’agrair aquesta sensibilitat.* Davant d’aquesta recepció d’una tradició com a “nosaltres”, veig una gran ombra sobre la civilització occidental: la de l’actitud gnòstica que veu que el món és dolent i que nosaltres som ben lluny del món. Passem, llavors, fàcilment, d’un extrem a l’altre: “jo, que sóc tan maco, perquèestic en un món tan lleig?” l’(auto)complaença més extrema conviu amb el descontentament més extrem.”

Segona pregunta del professor Turró, aquesta interpel·lant el professor Bénétón al final de la seva lliçó sobre les febleses del positivisme jurídic: “Si he entès bé el seu argument, en surt aquest esquema: per fonamentar el dret, vostè proposa que és necessari recuperar la idea clàssica de Bé. El que no acabo de veure és si vostè considera totes les possibilitats. Perquèestic d’acord amb el que vostè defensa si no hi hagués més opcions que les dues que vostè contempla. Però potser hi ha una tercera opció, que podríem formular així. L’individu és lliure, però hi ha més d’un individu, i és per això que existeixen condicions necessàries d’exercici de la llibertat. En aquest cas, el fonament no és ni la transcendència ni l’empíric (la seva alternativa), sinó que són les condicions formals -transcendentals- de l’exercici de la llibertat, i això no és arbitrari.”

De nou, l’art que palesa el professor Turró de fer preguntes penitents obre joc cap a una tercera via que demana repensar les coses, sigui quina sigui la postura que cadascú defensa: els

col·loquis, són en els seus millor moment, una obertura de la intel·ligència. Entre el positivisme i la noció clàssica del Bé, Turró apunta a la via encetada per Kant.

Per tal que el lector tingui més elements de judici per decidir si realment hi ha tres vies i no dues, vet aquí la resposta de Bénétón: “Vostè remet a quelcom raonable. L’apel·lació a les condicions necessàries per a l’exercici de la llibertat té sentit perquè volem la llibertat de tots. Però, per què els febles han de tenir aquesta llibertat? La remissió al que és raonable ja constitueix una negació del relativisme: que l’individu hagi de ser “raonable” ja és l’afirmació d’un valor i ja és, doncs, la negació del relativisme. La tercera via de què vostè parla demana prendre l’altre com un fi i no com un mitjà; i aquesta demanda constitueix ja una defensa de cada home particular des d’allò que li és *superior*. Aquesta tercera via pot ser entesa, doncs, com una versió de l’opció que jo he defensat”.

Preguntem: és prou raonable, la defensa clàssica de la raó, o cal una defensa superior que trobaríem en la via endegada per Kant? Vet aquí com la vida de la polèmica refà la vida de les qüestions. Vet aquí la vida dels Col·loquis de Vic: vet aquí la vida del diàleg.

4. Els marges: els col·loquis més enllà de Vic

Resseguint els comentaris a comunicacions, o les preguntes formulades arran d’altres intervencions, més que no pas les comunicacions i les ponències mateixes, hem procurat de mostrar com la vida de les qüestions apareix allà on els qui parlen diuen el que pensen i pensen el que diuen.

**la vida de les qüestions
apareix allà on els qui parlen
diuen el que pensen
i pensen el que diuen**

Els Col·loquis de Vic són fecunds, precisament, perquè duen el col·loqui fins als seus marges i fins més enllà d’aquests –començant pels dinars i sopars que tenen lloc a Vic mateix els dos dies que dura la trobada.

Rellegint les actes de les edicions passades, m’adono, a més, del bé que poden fer en mans de bons professors de secundària. Vull acabar, llavors, constatant això: a Vic, la joia de la polèmica lleial fa que la vida d’estudi trobi en el col·loqui un moment de celebració i de festa genuïna; més enllà de Vic, però, la producció que la trobada –instituída ja en tradició!– ens ofereix any rera any comença a ser un material ben valuós per a qui sàpiga aprofitar-lo. És, doncs, des de l’agraïment que esperono els organitzadors a mantenir vius els Col·loquis de Vic. A l’octubre, tots a Vic! I moltes gràcies. ●

XXè CURS D'ESTIU DEL GEN FUNDACIÓ RELLEU

Jordi Barnadas i Rull
Raimon Terradas

LA VIA EUROPEA

4, 5, 6 de juliol de 2001, Barcelona

El passat mes de juliol es celebrà el XXè Curs d'estiu del Gen-Fundació Relleu sota el tema general de La Via Europea. Es partí de la màxima de l'anterior Curs formulada pel seu director Jordi Sales i Coderch: "els problemes catalans actuals són problemes europeus" i sota aquests pensament ens orientàrem.

La matèria central del curs era la història. La falta de consciència i de formació històrica és també una de les constants a insistir per part de la Fundació Relleu.

Els catalans tenim un doble dèficit: un total desconeixement de la nostra història sumat a una gran època de marxistització, simplificació amputadora de la mateixa, que aboca la nostra ciutadania a un analfabetisme preocupant.

Les lliçons de Salvador Claramunt (catedràtic d'història medieval de la UB): "Les constants de la Unió Europea", Jordi Casassas (catedràtic d'història contemporània de la UB) "Europeïsmes i mediterraneïtat: encontres i desencontres", Jordi Galí (pedagog) "Les arrels d'Europa", i Josep Mª Ballarín (capellà i escriptor): "Sant Benet Pare d'Europa" són un exemple de l'èmfasi posat en la història.

Això però ha estat una de les constants dels cursos del GEN que ara han arribat a la vintena: el defugir d'una immediatesa, de l'anècdota, per anar a un treball de fons. Per això tots els temes al llarg d'aquests vint anys han defugit un localisme tractant-ho tot en termes de *civilització*, i també s'ha defugit d'un estar al temps i per això s'ha cercat un treball en les arrels. S'ha fugit del que Jordi

Mossèn Ballarín i Pep Espar

Galí i Herrera ha denunciat moltes vegades, preocupant-se d'un "ara i aquí". Aquest "ara i aquí" es diu postmodernitat i també fou tractat per Dídac Ramírez (economista i filòsof) en la seva intervenció: "L'impacte de la postmodernitat".

Segurament Europa la configuren molts elements, un d'essencial és la seva cultura. La cruïlla cultural d'Europa fou descrita per Josep Minguell (pintor): "L'ànima artística europea".

Quan parlem de diferències entre Europa i Amèrica segurament una de les més importants és a nivell econòmic. L'economia europea té un tarannà molt diferent que l'economia nord-americana. Això és gràcies en gran part a que a Europa predominen les empreses familiars. De l'empresa familiar precisament ens en parlà Manuel Alías Echevarría (soci director d'Arthur Andersen). Cloent les conferències i sota el títol del curs "La via europea" parlà Jordi Sales i Coderch (filòsof i director de la Revista Relleu).

Dins del curs tingueren lloc dues taules rodones: una sobre la temàtica de l'espai de la comunicació a Catalunya, amb la intervenció de Miquel Calçada, Micky Moto, (director del grup Flaix), Vicent Sanchis (director de l'Avui) i Vicenç Villatoro (diputat al Parlament i director cultural de la Fundació Enciclopèdia Catalana), que moderà Manel Canals. En l'exposició es posaren de manifest les realitats i mancances del mercat i els productes d'edició i comunicació catalans. Tot i així s'afirmà que el mercat català és un mercat de deu

Taula rodona: *L'espai de la comunicació a Catalunya*

milions de consumidors potencials i l'èxit rau precisament en fer productes de qualitat; també la tensió entre l'oferta i la demanda d'aquest mercat, que si en els nivells locals i immediats mostra una clara preferència per la llengua catalana s'aboca al castellà quan de productes de gran consum o de masses es tracta; en aquest context de l'economia globalitzada la gran dificultat de crear precisament un gran grup empresarial de cultura i vocació catalanes és precisament el caràcter familiar dels tres grans grups (Z, Godó, Planeta) que juntament amb la seva baixa consciència de país difícilment uniran els seus esforços en una empresa conjunta. La segona taula rodona va ser dedicada a la política europea i comptà amb la intervenció de Joan Lluís Pérez Francesc (director de l'Inheca -Institut d'estudis humanístics Miquel Coll i Alentorn-, i professor de dret constitucional de la UAB), Isidre Molas (historiador) i Joaquim Trigo (economista), que moderà Mª Àngels Orriols.

El darrer dia, amb un concert de Miquel Àngel Marín de clarinet i un quartet vocal es celebrà el XXè aniversari del curs d'Estiu.

Als anys vuitanta i noranta els cursos d'Estiu del GEN van ser una instrument de formació complementari i necessari als de l'escola i la Universitat. Adreçat als joves del Principat i

moltes vegades també al País Valencià i les Illes, els cursos s'han celebrat ininterrompudament des del 1982. Basats en un pensament filosòfic, històric i cultural d'alt nivell, han insistit en dues premisses: l'estudi aprofundit i l'acció sobre la realitat. Estudi i acció han portat desenes de joves a la política o a l'activisme universitari (FENEC), cultural, social o eclesial. Des de fa quatre anys la Fundació Relleu (nascuda de gent del GEN) ha adoptat el curs i l'ha obert a totes les edats.

El nostre proper curs d'estiu (XXè) es titularà de ben segur "la formació del ciutadà". Quins són els deures d'un ciutadà europeu? Qui és? Quina és la seva identitat? En definitiva "qui forma al ciutadà"?

Un curs que serà una continuïtat en el pensament i en el temps. ●

Assistents al XXè Curs d'estiu

Notícia de Cinema

LA DILIGÈNCIA

Josep M. Ballarín i Monset

No tinc massa simpatia pels Pares Pelegrins Puritans, que cap al 1620 van arribar per allà Boston. Fugien d'Anglaterra on s'havia girat la truita.

Els pelegrins del Mayflower eren calvinistes de l'estricta observança, creien en la predestinació: uns homes són fets per als cels i d'altres, pobres desastresats, petarem als inferns per molt que fem curssets d'estiu al GEN. Ep. Ho diuen ells.

Seguint-los la veta, els predestinats a la glòria reben senyals de la benvolença de Déu ja en aquesta terra. Fins fan calers. I vet ací el capitalisme amb catedral banquera a Wall Street.

No en mancava gaire més perquè la progressia pontifical, ara que a Roma sembla que ja no bufin cullera, ha fet dels USA la Babilònia apocalíptica del segle XX i del segle XXI, com sap tot bitxo.

No se m'espanteu, no me les emprendre amb el Bush i el Bin Laden.

Més aviat vaig per "Billy el Niño".

Els USA, al segle XIX, tenen la seva epopeia. Aquells tretze

estats fent una llenca arrapada a l'Atlàntic, van creuar els Alleganys, que tenien arran, fins al Pacífic. A carro van passar els milers de kilòmetres de praderia, van saltar les Rocalloses i arribaren a Califòrnia. Ep. Més tard que el nostre Ginebre Serra.

Pensem-hi gent. Els miralls versallescos dels saloons, esmicolats a trets, havien arribat per carro. Com el piano, els llums, la vaixella bona i els sillons "ranxer" ratjós, els sofàs i les calaixeres, els llits amb capçalera o les cornucòpies.

M'hi torno, fou una epopeia, com la dels russos passant els Urals, gelant-se i escaldant-se a Sibèria fins a Vladivostoc.

Però mentre els russos, enderiats a cantar les glòries del Lenin, no en tenen aede, els nordamericans ho van cantar en el cinema.

I vet ací els "westerns"

Aquests van començar innocents fent la joia dels meus anys de jovenàs. Sabies amb qui te les jugaves. El noi duia barret blanc, la noia feia cara de figaflor, el dolent duia barret negre i bigoti refilat. Al final, el noi es casava amb la noia després d'enllestir el dolent.

Potser avui, xiquets, que us empasseu films de missatge i

angoixa, us embafaria tanta innocència. Raó que us dono. Però aquella innocència bleada ha acabat als "westerns" d'avui amb vaquers que tenen angoixes vitals.

L'èpica ni és bleada ni és angoixada, els seus personatges són tan sencers com els d' Homer. No sé com dir-ho. Potser així. Els herois èpics no tenen defectes, tenen excessos.

I vet ací. Entre l'arcaisme del Tom Mix i el barroquisme del Clint Eastwood, hi ha l'èpica clàssica dels grans "westerns".

Howard Hawks d'"El Dorado" i "Río Bravo", amb el peus plans de Wayne fent el sheriff; l'Anthony Mann de "El hombre de Laramie", amb el James Steward i la noieta innocent, són èpics. N'hi ha més.

Però, per damunt de tots, jo diria que molt per damunt de tots hi ha Sean Aluysius O'Fearna. El John Ford irlandès i irònic com el Mike de "L'Home tranquil". Tanmateix, se sent tan nord-americà que, ficat a "Monument Valley", ha tocat com cap d'altre, l'èpica a "Centausos del desierto", "L'home que va matar Liberty Valance", "El sergent negre" i tants que no dic.

Per aturar-me a la seva obra mestra.

Amb el "Potemkin" d'Eisenstein, "La quimera de l'or" del Xarlot i la "Joana d'Arc" de Dreyer, mestre Ford ha aconseguit un dels grans cimals del cinema. Ep. No, no hi poso el "Ciutatà Kane" de l'Orson Wells, hi trobo massa tripijoc, dit sigui amb perdó.

Anem per "La Diligència", obra de 1939.

L'Eisenstein ha dominat el muntatge com ningú més. No costa pas poc de lligar contrapuntant les escenes d'un guió filmades l'una potser per Totsants i l'altra per la Candelera.

Doncs Ford és el mestre de l'enfocament. Ben poc de "traveling", la càmera mira des d'un lloc, ho mira tan bé que no li cal moure's. A la cursa dels cavalls de la diligència aconseguida pels indis, l'ull de la camera no tremola ni es mou, és una aeda que conta amb la serenor dels déus de la tragèdia grega.

Però més encara que de l'enfocament, Ford és el mestre del ritme.

Mentre l'Einseintein al "Potemkin" fa el joc dialèctic entre els soldats tsaristes que baixen implacables l'escala i el carret del nen que les baixa a tomballons, a la diligència d'en Ford no hi ha capgirells dialèctics, l'obra llisca ample com un riu de l'Oest, amb els seus ràpids, sense trencs.

Però deixem-nos de la tècnica. Amb aquesta sola, "La Diligència" només fóra un bon treball. Allò que la fa èpica és l'encert de ficar tots els personatges de l'epopeia encabits i apretats en un

carruatge corrent entre perills.

Veureu, quins hi ha.

El xèrif i el carreter, que fan el seu ofici. Sobretot el xerif, que compleix l'ordenança militar de Carles III dient que el cabo serà "graciable en lo que pueda".

La dama jove, embarassada, que va a cercar el seu marit oficial a la cavalleria. Aprop d'ella, la noia de "saloon" foragitada per la comissió de dames de la puritana.

El banquer que fuig amb el maletí de diners, sense perdre l'urc ni l'egoisme, fent costat a un pobric viatjant de whisky que, naturalment, acabarà ferit.

No hi podia mancar el cavaller sudista escopit de casa per la guerra, que ha acabat tafur professional, sense perdre un besllum del seu senyoriu malgrat el bigoti reflat de dolent.

Fent falca, es fica a la diligència un John Wayne barbamec, escapat de presidi, un "cavaller" amb la noia de saloon, una noia com ell, de la colla dels maleïts.

I em deixo per al final el més èpic de tots.

El metge que, no n'estic segur, és en Thomas Mitchell, de la mena dels grans actors tinguts per secundaris i sovint millor que les estrelles. Ells han fet Hollywood, sense exagerar.

No puc estar-me de recordar-ho.

La Thelma Ritter és la veritable protagonista de "Casat i amb dues sogres", com ho és el Walter Brennan fent de jutge borratxo i esvalotat a "El foraster" amb Gary Cooper, dirigit no sé si per Wyler.

Tornant a "La Diligència".

Gent de tants estaments contraposats, es troben en el mateix caixó. La dama ni es mira la noia, el banquer no es mira ningú, al pobre se li va buidant la provisió de whisky perquè el metge no para de traguitjar. Els seus mams marquen el temps. L'arribada de trascantó del jove Wayne no canvia el ritme.

I ver ací que en una parada i fonda, la dama del militar va a deslliurar. I el metge, borratxo, dóna la mida. Remullat i botit de cafè fa la seva feina ajudat per la noia perduda. Aquestes escenes, barreja de dramàtic i de tendresa, són cinema irrepètible. He dit tendresa. Només per la tendresa en els seus personatges, Ford ja fóra únic.

Bé, malament rai si no us contés el final.

Venen els indis, els homes diparen mentre les dues dones acubillen la nadona, tot sembla perdut. Mor el sudista, fereixen el viatjant, la dama prega. I vet ací que arriba la cavalleria.

"Happy end". El banquer a la garjola, el Wayne se'n carrega quatre que l'esperaven a males, el xerif graciable que amb el metge arria els cavalls perquè el Wayne i la noia de saloon se'n vagin a plantar un ranxo.

I llestos.

Ja no tinc res més a afegir.

Però en tinc a rumiar.

M'ho heu sentit dir més d'un cop. El romànic és gregorià d'ombres, el gòtic és arquitectura de llums, el renaixement és pintura, el despotisme il·lustrat és música i el romanticisme fins i tot més que poètic és novel·la.

El segle XX és cinema.

Els historiadors de l'avenir, trobaran en els films totes les nostres ximpleries. Tant de bo que, enfitats d'ordinadors i maquinotes ultraterrenals, sàpi-guen trobar també els rastres de tendresa èpica, tan palesa en "La Diligència" i en tota l'obra d'en Ford.

Arri, cavalls, que anem a l'Oest.

NOTES SOBRE "DOGMA 95"

Marc Coromina

De la mà de dos directors danesos es varen presentar el 1998 dues pel·lícules que venien a revitalitzar el debat sobre el cinema. Eren Lars Von Trier i Thomas Vinterberg amb les pel·lícules LOS IDIOTAS i CELEBRACIÓN. Aquestes dues obres eren fetes sota els postulats d'un manifest que varen anomenar Dogma 95, que consisteix en un decàleg de normes que restringeixen l'ús d'alguns recursos fílmics més usuals en la indústria del cinema. El ressó que va tenir aquest "vot de castedat", com ells mateixos ho varen qualificar, delata la necessitat que hi ha, entre els cineastes i públic actual, de debatre sobre les possibilitats creatives del mitjà. El fenomen va fer fortuna a Cannes (Festen va guanyar el Premi Especial del Jurat) i en l'actualitat ja s'han fet més de 20 pel·lícules amb el segell Dogma 95 en diferents països.

Crec que val la pena transcriure les normes que aquests autors es van imposar per a fer les seves pel·lícules. Són les següents: el rodatge s'ha de realitzar en exteriors i no es poden introduir accessoris ni decorats. El so no pot ser produït separat de les imatges i viceversa. La càmera s'ha d'aguantar amb la mà. La pel·lícula ha de ser en color i no s'accepta la il·luminació artificial. Estan prohibits els

trucatges i filtres. No pot haver-hi cap acció superficial a la pel·lícula. Els canvis geogràfics i temporals estan prohibits. Les pel·lícules de gènere no son vàlides. El format de la pel·lícula ha de ser en 35 mm. El director no pot apareixer als crèdits.

Una de les coses més interessants que aporta aquest decàleg es la de constatar que les limitacions lluny de ser un impediment per a dur a terme una bona pel·lícula poden ser viscudes com "el proyecto más liberador en el que jamás me he visto implicado", en paraules de Vinterberg. Una paradoxa fecunda en el món de la creativitat i de l'art on sovint s'associa erròniament una pretesa "llibertat total de l'artista" amb el fet que una obra es pugui qualificar de personal i creativa. Sobre aquestes normes auto-imposades Vinterberg va dir "Este dogma contiene varios elementos distintos, que conllevan algo de ironía, algo de juego, y al mismo tiempo una profunda gravedad, una solemnidad. A fin de cuentas, todo se resume a una actitud lúdica, como el juego de los niños, serio y jugueteón según los momentos (...) Estaba contento de volver a cierta pureza, a un despojamiento, para privilegiar dos cosas que me importan mucho: el guión y los actores". I amb aquesta actitud, entre provocadora i juganera varen néixer les tres primeres pel·lícules del Dogma 95 (l'any següent se'ls va afegir MIFUNE de Søren Kragh-Jacobsen) sorprenents per la seva austeritat de mitjans i

pels resultats d'alta volada que aconseguien.

Si he decidit comentar les tres pel·lícules en la mateixa crònica ha estat perquè tenen molt més en comú que les normes d'elaboració ja comentades; en les tres pel·lícules trobem una anàlisi crítica i sovint irònica de la societat danesa que constitueixen un excel·lent tríptic de la població benestant europea a les portes de l'Euro. El tema que vertebrava les tres pel·lícules es la família, i en el seu si es fa més palesa la inadaptació social i els problemes de comunicació dins una societat d'abundància. Les tres pel·lícules són alhora una mirada a la generació de danesos que volten els 30 anys, les seves inquietuds i com, davant d'una crisi general de valors, busquen les seves pròpies solucions.

CELEBRACIÓN narra la reunió d'una gran família en un hotel per a celebrar el 60 aniversari del pare. Al llarg de la vetllada s'aniran revelant aspectes del passat familiar que marcaran per sempre més els seus membres. La pel·lícula, rodada en vídeo i passada posteriorment a 35mm, és molt agosarada i innovadora en la forma d'aprofitar al màxim els recursos que li permet el mitjà videogràfic; alhora però, el resultat és una pel·lícula d'un gran classicisme. Vinterberg es deixa influir per El Padrino, per Bergman i fins i tot per Shakespeare per a fer una obra molt consistent sobre les relacions entre pares i fills.

FESTEN es potser la més radical i experimental de les tres. Narra la història d'un grup de joves que emprenen una curiosa protesta contra els convencionalismes socials vivint junts en un casalot i dedicant-se simplement a fer l'idiota. La protagonista de l'obra és Karen, una noia que troben en una de les sortides i que donarà sentit al joc en implicar-se fins a les últimes conseqüències. Aquesta pel·lícula de Lars Von Trier participa de la innocència i frescor dels autors d'avantguarda dels anys 20, tant per la radicalitat de la recerca visual que fa com pel mètode amb què va ser rodada, on els actors varen aportar a la pel·lícula tant o més que el propi guió.

I per últim **MIFUNE** narra les vicissituds de Kresten, un jove acabat de casar i amb un brillant futur empresarial, que haurà de triar entre l'èxit social i el manteniment dels lligams amb un germà que sempre havia amagat. De les tres es l'única pel·lícula que va ser filmada directament amb 35mm. Això li dona un caràcter diferent, menys experimental però aconseguint que el guió i els personatges esdevinguin l'únic centre d'atenció. Com ell mateix diu "Tenia clar que havia de voler a la essència, a la història, a contar solament lo que ocorre entre los actores".

De la mà de l'última tecnologia de vídeo de tractament digital estem assistint a un canvi radical en la manera de fer cinema i productes audio-visuals. Ja

ha arribat el dia en què fer una pel·lícula està tant a l'abast de la gent com escriure o fer fotografies, i aquesta democratització del mitjà comporta canvis importants a la nostra manera d'entendre el cinema. Els autors del **Dogma** varen ser conscients d'això a l'hora de fixar les seves particulars normes de producció cinematogràfica. Varen voler demostrar que fer una pel·lícula no té per què implicar la necessitat de grans pressupostos i estar subjecte a la tirania dels diners i dels intermediaris que jutgen què vol el mercat.

CELEBRACIÓN (Festen), 1998

Nacionalitat: Dinamarca

Director: Thomas Vinterberg

Guió: Thomas Vinterberg i Mogens Rukov

Producció: Brigitte Hald

Actors: Ulrich Thomsen, Henning Moritzen, Thomas Bo Larsen, Paprika Steen, Birthe Neumann.

LOS IDIOTAS (Idioterne), 1998

Nacionalitat: Dinamarca

Director: Lars Von Trier

Guió: Lars Von Trier

Producció: Lene Nielsen

Actors: Bodil Jorgensen, Jeans Albinus, Louis Hassing, Troels Lyby, Nikolaj Lie Kaas, Henrik Prip

MIFUNE (Mifune sidste sang), 1999

Nacionalitat: Dinamarca

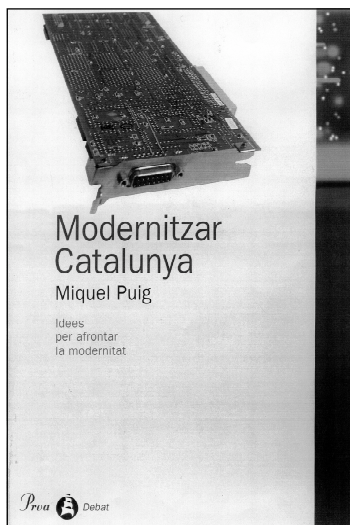
Director: Søren Kragh-Jacobsen

Guió: Søren Kragh-Jacobsen, Thomas Jensen

Producció: Brigitte Hald, Morten Kaufmann

Actors: Anders W. Berthelsen, Iben Hjejle, Jesper Asholt, Sofie Grabøl, Emil Tarding, Anders Hove, Paprika Steen

Notícia de **llibres**

Modernitzar Catalunya. Idees per afrontar la modernitat.

Miquel Puig

Proa. Debat 4.

Barcelona, 2001.

El llibre de Miquel Puig és un dels molts que han brotat durant la primavera passada sobre Catalunya. El fenomen caldrà que sigui analitzat en el seu conjunt amb alguna detenció. De moment, però, sembla més just analitzar-los individualment. Miquel Puig voreja la cinquantena, el seu perfil brillant se'ns està fent molt típic de la situació present de Catalunya: doctor en Ciències Econòmiques a la Universitat de Barcelona i al

Massachusetts Institute of Technology, professor de Teoria Econòmica a la Universitat de Barcelona, ha ocupat diversos càrrecs a l'Administració de la Generalitat, ha estat Director General d'Indústria i Comissionat per la Societat de la Informació. Actualment és Director General de CC/RTV i Director de TVC.

En una classificació periodística d'urgència Miquel Porta Perales ha posat, massa fàcilment crec, etiquetes, al fenomen de conjunt diferenciant entre "romàntics" i "postnacionalistes". El llibre de Puig fora el "postnacionalista" i "heretge" de CDC en front del "romàntic" i "fidel" *Estratègia per Catalunya* de Pere Esteve (Quo Vadis Catalonia? *La Vanguardia*, *Llibros*, 11 mayo 2001). També hauríem de parlar algun dia amb alguna detenció d'aquest sistema d'etiquetes classificatòries i de la seva frivolitat crònica. Ara serà suficient indicar a un possible lector ingenu –si és que en queda algun– que l'heretgia ven molt més que la fidelitat; aquestes heretgies mai comporten cap mena de persecució, son "heretges" molt ben tractats, heretges oficialment molt reconeguts i socialment ben considerats per dir-ho d'una manera ben gràfica.

Modernitzar Catalunya està molt ben estructurat, s'emmarca en un esquema fàcil, massa, resumeix la situació amb quatre reptes i proposa deu accions. L'autor considera que "Catalunya va tenir èxit en la Revolució Industrial" (p.12). Sóc jo que subratllo la paraula èxit per tal de posar al lector d'aquesta ressenya sobre la pista d'un fet que en aquest llibre es mostra d'una manera molt patent: molta literatura actual sobre Catalunya està saturada d'un vocabulari de la compulsió competitiva, intensa, un xic espasmòdica: *s'ha triomfat, es triomfa i s'ha de triomfar, tot es molt important, importantíssim, d'alt nivell, de gran nivell, de primer nivell, extraordinari, extraordinària -ment eficaç, brillantíssim, potent, molt ambiciós, exemplar, de gran capacitat*, etc. El fet acaba produint una certa angúnia per la seva reiteració constant i obsessiva: sòm avui a Catalunya davant d'una epidèmia de megalomania?

La realització "exitosa" de la Revolució Industrial es va produir segons Miquel Puig com a resultat d'un *ambiciós* programa modernitzador que va ser capaç de mobilitzar les energies socials [de Catalunya] en la direcció correcta. El programa

és el catalanisme: “*El catalanisme ha estat la ideologia dominant de la Catalunya que es va enfrontar al repte de la industrialització*” (p.223). El lector es pot sorprendre: el “catalanisme” ha estat una “ideologia”, de veres ha estat dominant? exactament com?

Davant d'uns nous reptes que ara substitueixen aquesta industrialització -no gens precisada en el llibre- i que són: la globalització econòmica, la revolució digital, la problemàtica ambiental i la immigració africana cal un nou catalanisme. Com deia, l'estructura del llibre és molt clara, aquest nou catalanisme afronta els quatre nous reptes mitjançant deu accions: 1) Recordar als catalans què és ser català; 2) Garantir un sistema educatiu universal; 3) Modernitzar l'economia; 4) Fer compatible el creixement econòmic amb la defensa del medi; 5) Triomfar en l'era digital; 6) Mantenir la cohesió social; 7) Continuar essent una comunitat integradora, en comptes d'esdevenir una societat multicultural; 8) Governar per a les persones; 9) Estructurar el país; 10) Resoldre el dèficit fiscal. A cada “acció” li correspon un capítol del llibre.

No ens és ara possible comentar amb detall aquest decà-

leg que es com un *ambició* programa de govern o una desiderata un xic altisonant. La nostra lectura és fixarà en una constant d'aquest llibre, com de molts escrits semblants, la indefinició en què queden els protagonistes ineludibles sobre els quals aquestes accions es poguessin realitzar com a deures molt concrets desplegats en un temps donat. Un de les característiques del llibre, que ja ha estat observada, és la seva ingenuïtat (Miquel Roca a la seva presentació). És la noblesa d'aquesta ingenuïtat que ens pot oferir una molt bona ocasió de diàleg i reflexió sobre el present impuls programador i portar-lo a dimensions amb tota seguretat més modestes, però, també, més viables.

El primer precepte “recordar als catalans que és ser català” és formula d'aquesta manera: “si volem que Catalunya continuï essent un país *privilegiat*, el primer que hem de fer és *recordar* als catalans que el valor més important a preservar és el de la *responsabilitat*” (p. 60). Donat com ens van les coses personalment no estaria tan segur si vull que Catalunya *continui* essent un país privilegiat. Certament que cal agrair la bellesa natural de les nostres terres i la riquesa fruit del tre-

ball de les generacions precedents i no vull defugir cap de les meves responsabilitats i m'agrada viure entre conciutadans que habitualment les compleixen. Però comença a no agradar-me massa que m'ho *recordin* i sobretot ja no m'agrada gens que m'ho recordi segons qui: “el primer que hem de fer és *recordar...* als catalans”. Aclarim-nos a poc a poc: ¿qui són aquests que el primer que han de fer es recordar-nos als catalans les nostres responsabilitats? Segons qui siguin no és el primer que han de fer. “*Acostar la política al ciutadà mitjançant les llistes obertes i mitjançant el reforçament dels municipis és necessari; però no ens hauria de fer oblidar que el motor fonamental de la societat no són els governs: ni els municipals, ni la Generalitat, ni, encara menys, el govern central. El motor fonamental del dinamisme català ha estat la voluntat dels catalans, de les seves associacions i de les seves empreses. A més de l'esperit emprenedor, el catalanisme ha de potenciar, doncs, el voluntari i el mecenatge*” (p. 64). Penso que el que aquí es diu no ha estat en el passat tan veritat com es diu -la història real de la indústria catalana està més plena de concessions i

implantacions governamentals del que normalment es diu, i tinc molt seriosos dubtes que el present ens sigui tan beneficiós; en tot cas, si m'ho repeteixen i m'ho recorden els homes de govern em sona a excusa de mal pagador.

Com acostuma a passar el que va primer condiona tota la resta. La segona acció proposada és "Garantir un sistema educatiu universal de *gran nivell*". Aquest garantir crec que no és la millor paraula; fóra millor construir o ordenar. En tot cas la perspectiva que el llibre empra per a tractar l'escola "l'èxit de la moderna indústria depèn del nivell general d'instrucció" (p. 67) no és l'adequada. I l'exemple dels canvis d'il·luminació en l'augment de productivitat dels treballadors per tal de motivar més els nostres mestres és molt desafortunat. L'exemple del sistema americà li hauria d'haver ensenyat a l'autor que el sistema que resultà bo per a l'èxit de la indústria americana no es va construir amb aquesta finalitat, es construï per dotar als ciutadans americans d'una dignitat política en l'exercici dels seus drets civils. El primer problema de la nostra actualitat escolar se'ns fa molt clar quan Miquel Puig –que recordem que és un

alt funcionari de la nostra Administració– opina que les escoles concertades "*lliures de la rigidesa de l'estatut de funcionari*" són "*més productives*" (p. 69) i que l'escola pública té un gran problema de *motivació*. La ingenuïtat de Puig ens fa un gran servei i dóna la clau de moltes coses del nostre panorama educatiu a l'escriure: "*En definitiva, hem comès l'error tan clàssic en el mediterrani de confondre l'autoritat amb el despotisme. Per tal d'evitar el segon hem eliminat la primera. Els sindicats han cregut que impeding que el mestre pogués ser controlat per l'Administració se l'alliberava, quan en realitat el que s'ha aconseguit és desmotivar-lo; i l'Administració ha estat prou feble per cedir*" (p. 72). El que aquí es diu –deixant a part si l'error és mediterrani o no– posa el dit a la nafra. Fixem-nos primerament en un aspecte retòric de com estan personalitzats els actors "el mestre" està sol en singular, els sindicats en plural i l'Administració en majúscules. Som dolents i refem la frase "l'aprenent de buròcrata ha venut el Magisteri al(s) sindicat(s) per tal d'estalviar-se problemes de gestió i de respecte" i obtenim una veritat que si no és rectificadora fossilitzarà les nostres

escoles en "un sistema educatiu" del qual es parlarà d'una o d'una altra manera que tindrà un o un altre nivell segons convingui a diferents retòriques polítiques partidistes en diferents moments. Perque la situació no és ara la de un "*gran nivell*" d'un sistema educatiu al que li manqui el petit detall residual de "*motivar el professorat*" (p. 77) sinó *rectificar una política* molt absurda que ja amenaça convertir d'una manera crònica la realitat de les nostres escoles en mer objecte d'avaluacions, motivacions i elucubracions més o menys falses o desbaratades.

Perquè certament per tal de modernitzar l'economia, fer compatible el creixement econòmic amb la defensa del medi, o "triumfar" en l'era digital (pp. 79-145) el país necessita bones escoles i bones universitats. No és gens segur, però, que el camí sigui *un discurs* que converteix "el dinamisme empresarial" en una entelèquia que ho subordina tot. Si poden tenir un cert sentit frases com ara aquesta: "*Una Catalunya més dinàmica empresarialment necessita una universitat que estimuli els seus estudiants a tenir opinions pròpies i els seus professors a iniciar aventures empresarials, fins i tot*

dins de la pròpia universitat” (p. 89), no en té pas menys aquesta transformació: “*Una Catalunya més dinàmica universitàriament necessita una empresa que estimuli els seus assalariats a pensar pel seu compte i els seus directius a iniciar aventures intel·lectuals, fins i tot dins de la pròpia empresa*”. Estic molt segur que empreses dinàmiques són una realitat profitosa pel conjunt del país. De la mateixa manera que la vida m’ha ensenyat que els millors científics són els menys “científistes”, també he anat veient que els millors empresaris són els que menys s’omplen la boca de proclamacions de dinamisme empresarial. Aquesta part central del llibre està plena de bones anàlisis, que encara foren millors si en el seu neguit no renyés sempre una mica a tothom.

La imaginació verbal de l'autor es desborda pel meu gust en els apartats “mantenir la cohesió social” i “continuar essent una comunitat integradora, en comptes d’esdevenir una societat multicultural”. (pp. 147-175). No m’ha acabat mai d’agradar del tot l’expressió “mantenir la cohesió social” i després de llegir les planes que Miquel Puig li dedica encara m’agrada menys. M’explicaré,

l'autor comença aquest apartat amb dues afirmacions “L’economia de mercat és molt eficient... l’economia de mercat és enormement cruel” (p. 147). No vull entrar ara a discutir cap de les dues afirmacions, únicament indicar que en una sana filosofia social i política si alguna cosa es enormement cruel no és molt eficient. Primer es deixa operar plenament a l’economia de mercat amb totes les seves crueltats (perquè s’està obsessionat per l’eficiència) i després els posem remei amb una gran voluntat d’eficiència, per tal que el país no se’ns trenqui, per tal de “mantenir la cohesió social”, per tal de no quedar-se sense joguina. L’horitzó realment polític és definir jurídicament la fraternitat ciutadana de tal manera que les crueltats no s’arribessin a cometre; fóra, certament, políticament més noble i em temo que també econòmicament més rendible, perquè aquest fer i desfer recorda aquell benefactor que va regalar l’hospital i abans va fer els pobres. Aquí l’esforç de l'autor fa realment patir molt, la seducció anglosaxona s’ha de deturar i no acceptar “la fractura entre barris de luxe i barris marginats” (p. 151). Tampoc amb la immigració africana: “la nostra història és

justament la contrària: no la segregació, sinó la integració” (p. 165). Tot li grinyola al nou catalanisme a l’acceptar unes premisses que impliquen una certa violència social sense voler acceptar-ne les conseqüències; la cosa s’agreuja perquè a base de tanta creativitat i poca erudició (la visió que té del paradigma a substituir catalanisme/revolució industrial és angelical), convindria que recordés que el partit industrial va perdre finalment les fàbriques per una revolució anarquista i les hi van recuperar a punta de baioneta.

Aquests executius brillants de l’Alta Administració amb idees, sovint diuen segons quines coses com de passada sense ni adonar-se que poden irritar a gran part del personal d’una manera molt notable. A propòsit de les polítiques natalistes –de les quals no n’és partidari– l’autor escriu: “No crec que la natalitat pugui augmentar si introduïm més desgravacions fiscals, perquè quan es decideix tenir un fill és en funció d’una il·lusió que va més enllà d’aquestes qüestions” (p.185). Parlant del descontent del professorat ha dit: “És cert també que la retribució econòmica dels mestres no és generosa. Però també és cert que la

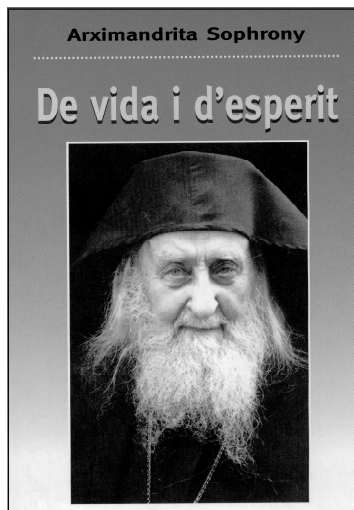
feina del mestre és, o hauria de ser, molt *vocacional* (p. 70). Ja hem vist que pels mestres el que cal és *motivació*, pels futurs pares de família la recepta és *seguretat*: “En comptes de dissenyar polítiques natalistes, el que hem de fer és preguntar-nos com ho hauríem de fer perquè la nostra societat donés més *seguretat* als catalans” (p. 186). Hom exhibeix una estranya habilitat en desviar una qüestió política precisa cap a abstraccions etèries com la motivació o la seguretat en el cas que ens ocupa. “Escolti, deixi's de música celestial! el sou dels mestres i professors o el tractament fiscal de la família, com està ara a Catalunya comparativament amb els restants països europeus?” Aquesta és la qüestió cenyida i de resposta obligada sobretot quan s'afirma: “Si el catalanisme es va proposar convertir Catalunya en un país que no desentonés en l'Europa del moment, *nosaltres* ens hem de proposar convertir Catalunya en *un país líder* dins d'Europa.” (p.226). L'apel·lació moralitzant a la vocació i a la il·lusió és bastant insensata, no es té en compte que algun malèvol interlocutor podria objectar que l'alta direcció també es qüestió de vocació, o hauria de ser, i d'il·lusió i no de

disseny de polítiques retributives o de despeses de representació. Tot plegat és com una pena perquè d'aquesta manera el fossar entre la diguem-ne intel·ligència projectiva de les nostres elites i el conjunt de la ciutadania no farà més que fer-se cada vegada més ample.

Aquest llibre podria ser pel seu contingut un punt de partida pel debat de problemes que tenim plantejats, però em temo que el seu to ho faci definitivament impossible. La contraportada del llibre diu “Per afrontar la modernitat calen noves idees per vèncer *la por* i *obrir-nos* culturalment i econòmicament perquè només l'obertura ens pot alliberar del *provincianisme*. El nou catalanisme exigeix ciutadans més responsables, una vida política menys conservadora, menys assignatures i més anglès i redaccions a l'escola, menys erudició i més creativitat a la universitat, més innovació tecnològica, empreses més grans, una capital més ambiciosa, més respecte al territori, nous paradigmes culturals oberts a la immigració i menys ambigüitat en el nostre encaix dins d'Espanya”. Definitivament aquest llibre i el que ell pot representar avui a Catalunya ha equivocat definitivament el to a l'hora de dirigir-se

als seus conciutadans amb propostes de futur. El lector un cop recuperat del sotrac d'un veritable terrorisme intel·lectual que el tractarà de poruc, tancat i provincià en cas de dissentir de les tesis, o millor slogans, que el llibre sosté, pot pensar que aquestes no són maneres de comportar-se en un diàleg intel·lectual i que si aquest nou catalanisme ens ve amb tantes exigències prèvies, formulades amb tanta rotunditat, i un xic de petulància i grolleria, doncs millor que no vingui! Tots plegats ja ens ho farem sense tanta brillantor d'una manera més reposada, segura i tenaç.

Rafael Vall

De Vida i d'Esperit

Arximandrita Sophrony
 Editorial Claret, 1997.
 Pròleg de Joaquim Maristany

Pot un monjo del Mont Athos –una república monàstica que té més de mil anys i sembla ancorada a l'Edat mitjana i on no poden entrar dones– dir alguna cosa de profit a l'home –i a la dona!– del s. XXI? I podem nosaltres, occidentals precipitats, entendre el llenguatge d'un arximandrita, nosaltres que no tenim ni idea del que és un arximandrita?

El petit llibre “De vida i d'Esperit” ens ve a demostrar que per sobre de cultures i tradicions religioses, per sobre de formacions i condicionaments socials, els homes s'entenen quan utilitzen el llenguatge del cor i, de manera molt especial, els homes i dones que busquen Déu saben reconèixer el que l'altre ens ofe-

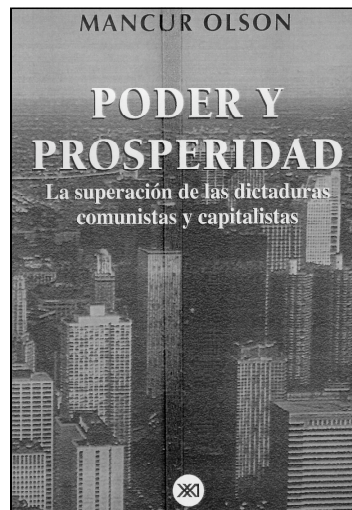
reix i que a nosaltres també ens pot servir.

Occident té la pobresa de no conèixer massa la tradició ortodoxa. Ara però hi ha alguns intents per subsanar aquest fet i per a iniciar-se el llibret que avui presentem és especialment bo. Breu –unes seixanta pàgines– i acuradament traduït ens presenta un recull d'aforismes espirituals –a l'estil dels primers pares del desert– que connecten directament amb el cor i, sobretot, porten l'empremta de l'autenticitat.

Els temes són molt diversos: la necessitat d'ascètica, el silenci, la pregària, el penediment del cor, la lluita interna...

L'arximandrita Sophrony es va formar al Mont Athos sota la direcció de Sant Silouan el Athonita –canonitzat recentment per l'Església ortodoxa– del qual va recollir tots els escrits i pensament i del qual rebé una forta influència. El 1947 va anar a França i després a Anglaterra on fundà un monestir –per cert a l'antiga casa familiar de Hitchcock– que intentà apropar la litúrgia ortodoxa al nostre món. Va morir el 1993. Us recomanem de veritat el llibre i, si algú ja és expert en el tema que no obliidi llegir la vida i escrits de Sant Silouan publicats per l'editorial Encuentro.

Mª Dolors Gaja

Poder y prosperidad

Mancur Olson
 Siglo XXI de España Editores,
 2000.

En la seva darrera i pòstuma obra, Mancur Olson aborda l'estudi de com es combinen dos aspectes claus de la ciència política i l'economia: la relació que existeix entre el poder (a partir de les múltiples formes i manifestacions que ha pres, sobretot en la història més recent) i la prosperitat (en tant que creixement econòmic dels països i dels ciutadans que els habiten).

Tot fent servir el seu estil de reflexió anglosaxó, iniciat amb els ja clàssics “*La lògica de l'acció col·lectiva*” i “*Auge i decadència de les nacions*”, l'autor pretén de respondre la següent qüestió: per què subsisteix el subdesenvolupament econòmic en molts països del món? és a dir, per què

en el segle XXè, que ha estat el segle de la globalització per mor d'un flux inimaginable i immens d'idees, persones, capital i tecnologia, no s'ha produït convergència entre els països rics i els països pobres?

Olson defineix tan sols dues condicions necessàries per a l'èxit econòmic: a) el dret a la propietat privada, garantit i ben definit, que inclogui una execució imparcial i forçosa dels contractes signats, i b) l'absència de depredació dels béns i de la riquesa entre els ciutadans del país, segons l'acceptació hobbesiana de l'anarquia del "tots contra tots".

En aquest sentit, l'autor encunya l'expressió de "Govern potenciador del mercat", en encomanar l'acompliment d'aquestes dues funcions fonamentals a l'Estat. Aquest Estat ha de ser prou poderós com per a protegir la propietat privada en el sentit abans esmentat, però ha de ser també prou feble com perquè les seves activitats no puguin privar, minvar o limitar els ciutadans del dret abans referit.

No hi ha, doncs, mercat sense Estat, ni propietat privada sense govern. Cal, per tant, que els països subdesenvolupats, si volen créixer, fixin uns incentius clars que induïxin les empreses i els individus a interactuar d'una manera socialment eficient. I pel

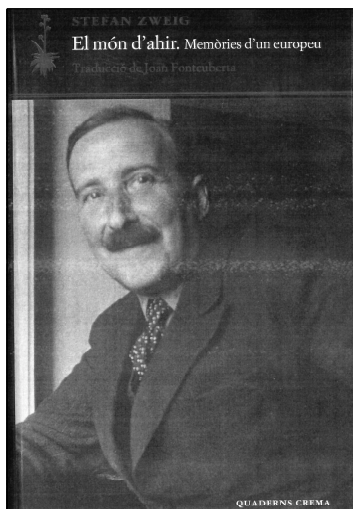
que fa al paper del sector públic, tot resseguint Olson, també hauria de resultar evident que la lògica del poder no pot explicar-se tan sols a través de les transaccions voluntàries: el poder governamental és la capacitat d'assolir un acatament forçós i, per tant, una autoritat incontestable i una capacitat de coerció. En aquest punt l'autor se situa clarament a contracorrent, en trencar la teoria dominant actual que el funcionament de les societats pot ser articulat mitjançant la consecució voluntària de solucions estables sense necessitat de cap mena de coerció.

Tot preguntant-se com s'assoleix una forma de poder que respecti els drets de propietat, Olson posa de manifest que han estat les democràcies, amb un respecte bàsic dels drets humans, les què han permès i aconseguit un major creixement econòmic: així, per exemple, la Revolució Industrial es produeix a Anglaterra a la segona meitat del segle XVIIIè, atès que la revolució de 1689 va crear un clima de gran confiança econòmica i social (l'existència d'una judicatura realment independent i eficient va millorar de forma notable les garanties sobre el dret a la propietat i l'execució dels contractes). Existeix, una forta relació, segons l'autor, entre la per-

duració del sistema democràtic i les garanties ofertes a la propietat i als drets contractuals per part de les mateixes.

Ara bé, la qüestió de com s'han generat millors institucions no és tant sols un problema de nacions en desenvolupament o en fase de transició. Olson sembla pessimista del resultat habitual de tota acció de govern, atès que fins i tot les democràcies consolidades tendeixen a afavorir interessos restringits pel damunt de l'interès general (per bé que en menor grau que les autocràcies): Olson parla també d'un altre tipus de depredació, el "pillatge" que realitzen els grups de pressió en aconseguir una legislació o regulació a favor dels seus interessos especials. I davant d'aquest comportament, els ciutadans d'aquests països romanen "racionalment ignorants" de moltes de les mesures mesquines que adopten els seus governs: l'esforç d'informació i de participació en el debat públic és molt més costós que el benefici individual obtingut en la reducció de les distorsions esmentades. Tot i això, i com conclou esperançadament el propi autor, enfront d'aquest procés d'esclerotització de les democràcies, "cap procés històric que hagi estat comprès és inevitable".

Ramon Tremosa i Balcells

El món d'ahir. Memòries d'un europeu

Stefan Zweig
Quaderns Crema.

Escriptor austríac d'origen jueu, Stefan Zweig nasqué a Viena el 1881 i morí al Brasil l'any 1942. Les seves memòries són un testimoni brutal i una crònica esfereïdora, escrita moltes vegades en primera persona perquè els fets s'esdevenien davant mateix dels seus ulls, del daltabaix estrepitos d'Europa a cavall de les dues guerres mundials.

El seu drama personal discorre paral·lel al drama d'Europa. Criat a la Viena imperial dels Habsburg, la dues vegades mil·lenària metròpoli supranacional, Zweig va haver de fugir-ne com un criminal tot just abans la ciutat no fos degra-

data a la condició de simple província alemanya. La seva obra, que s'havia guanyat durant anys l'amistat de milions de lectors alemanys, va ser cremada als carrers i a les places pels nazis. La pàtria europea que el seu cor havia escollit i estimat es va esmicolar davant seu d'una forma suïcida en dues guerres fraticides espantoses, fins al punt de constituir "la derrota més terrible de la raó i el triomf més furient de la brutalitat que conté la crònica dels temps: mai una generació no ha patit una tal recaiguda moral des d'una semblant altura espiritual".

Zweig nasqué a Viena en un família jueva benestant, tot formant part d'aquella burgesia jueva orgullosa i ambiciosa que va mantenir i perllongar l'esplendor cultural i artística d'un imperi Àustro-Hongarès ja decadent a finals del segle XIX (decadència en termes relatius, sobretot si es compara amb la tremenda vitalitat de la gran potència europea emergent d'aquell període, la gran Alemanya). La infància i l'adolescència de Zweig es desenvoluparen, per tant, en el context europeu d'un extraordinari progrés econòmic i material, amb l'extensió de l'educació, la salut i la millora de les condi-

cions de vida a àmplies capes de la població (la generalització de les assegurances i dels règims de previsió i seguretat social en són la culminació més característica). En les seves memòries, però, l'autor descriu també la difícil digestió moral que aquests vertiginosos canvis començaven a produir en els costums, les tradicions i les maneres de viure de la gent.

Tant bon punt arribà a la Universitat ("bona per als talents mitjans i dolenta per als talents creadors: els bons llibres substitueixen la millor universitat") Zweig començà de viatjar, tot realitzant llargues estades a l'estranger. A partir de primers de segle alternà estades a "la puixant Berlín", al "Londres fred" i a la Nova York d'una "soledat extrema", per anar a raure posteriorment al "París obert", on hi freqüentava els ambients intel·lectuals i artístics (especialment interessants són les trobades descrites amb Rodin i Rilke). En aquesta darrera ciutat hi conegué també el petit cercle intel·lectual de Claudel, Péguy, Váleriy i Rolland (el que després seria el seu gran amic francès, al qual anomenava la "consciència moral d'Europa": és memorable l'exhaustiva descripció que Zweig fa de la seva primera entrevista). D'aquest

petit cercle l'autor afirma que "eren els únics que, enmig d'una ciutat apressada i atrafegada, no tenien pressa: vivien i treballaven tranquil·lament i no s'avergonyien de viure amb estretor a canvi de poder pensar amb audàcia i llibertat" ... d'ells, de les seves dones i famílies Zweig afirmà, entre d'altres coses, que "només qui ha conviscut amb aquests cercles com a amic coneix la França autèntica i profunda".

La Primera Guerra Mundial anorregà els millors anys de la consciència nacional europea. Zweig descriu amb angoixa el procés que portà a una guerra sense causes, però promoguda imparablement per poderoses maquinàries subterrànies, i a la qual "s'hi oposaren sense èxit tant el Partit Socialista com l'Església Catòlica". Durant els desastrosos anys de guerra (que en principi es pensava de curta durada i l'esclat de la qual fou celebrat per les masses a les capitals europees), els intents de promoure un armistici amb intel·lectuals de l'altra banda obliguen Zweig a deixar Viena i a instal·lar-se primer a Suïssa ("exemple i referent de convivència de nacions sense hostilitat") i després a Salzburg. Des d'aquesta ciutat visqué les hiperinflacions i la ruïna d'una

Alemanya humiliada i d'una Àustria retallada i escapçada, sobre la qual s'acarnissaren especialment els vencedors (el propi Zweig va assistir en directe, un dia que tornava d'excurció, a la partença en tren cap a l'exili dels Habsburg: "avui he estat testimoni del final de vuit segles d'història europea").

Tot i que durant els anys vint Zweig mirà d'impulsar esforços per a una "nova germanor espiritual europea", ben aviat s'adonà que els greus errors del Tractat de Versalles i els desordres econòmics i morals causats per la inflació anaven covant la revenja, en forma d'un segon i definitiu ball de bastons. Zweig afirmà que la situació a Alemanya entre 1919 i 1923 era "d'orgia total", en "un país de classes on l'ordre passava per davant de la llibertat com a principal valor", situació que Hitler aprofitaria d'allò més bé. Des de Salzburg estant, doncs, i justament instal·lat al turó de davant on Hitler havia fixat la seva residència (casualitats de destí!), Zweig contemplava impotent l'amenaçadora tempesta que s'anava congriant: l'ascens del partit nazi i dels seus nous mètodes de calculada violència, el creixent suport dels poders econòmics a Hitler i l'amoralitat cínica d'un dicta-

dor que sorprenia i enganyava contínuament les democràcies occidentals (les quals es debatien en una barreja de covardia i bona voluntat).

Poc abans de l'absorció d'Àustria per Alemanya l'any 1938 Zweig s'exilia a Anglaterra, des d'on s'astorà dels bombardeigs de Barcelona i dels nous mètodes de guerra que a Espanya s'anaven assajant. Les memòries s'acaben justament el primer de setembre de 1939: Zweig és al jutjat per a casar-se i poc abans de començar, la cerimònia se suspèn perquè s'acaba de declarar la guerra; Zweig, tot i ser jueu i exiliat, esdevé un possible agent de l'enemic. Les reflexions finals sobre un horror que Zweig intueix multiplicat, a partir dels seus records de la Gran Guerra, clouen el testimoni especialment commovedor d'un europeu amarat de civilització, nostàlgic d'un món que es desintegrava vertiginosament en la pitjor bogeria de tots els temps.

Ramon Tremosa i Balcells

Catalunya com a projecte

Àngel Castiñeira

Editorial Proa.

La mirada social.

Enciclopèdia Catalana, 2001.

Un llibre que vol desmitificar la idea que Catalunya és una realitat donada, una tasca ja feta. IV Premi Fundació Ramon Trias Fargas 2000

Àngel Castiñeira, professor de Filosofia del departament de Ciències Socials d'Esade, ens proposa de parlar en aquesta obra de la nova transició que ha de fer el nostre país, en el context de la societat del coneixement i d'una economia globalitzada i el nou marc de relacions que defineix la Unió Europea. Parteix de la base d'una Catalunya que ha fet una passa, una part del camí i que s'ha beneficiat en l'últim quart del segle XX dels efectes benèfics de la de-

mocràcia i de la recuperació de les institucions de govern pròpies, i que ara mirant enrera i a l'entorn que l'envolta ha de dissenyar un futur immediat.

Castiñeira empra el mètode de la filosofia social, i estructura la seva obra en deu capítols. El primer està dedicat a Catalunya i el món, una mirada al procés de globalització; el segon tracta al fenomen dels nacionalismes; és en el tercer on defineix el seu projecte per a Catalunya; el quart i cinquè capítols estan destinats al problema jurídic de les lleialtats compartides dins de l'Estat espanyol, i el problema de la ciutadania i la plurinacionalitat; el sisè constitueix un eix central en la proposta de Castiñeira en estar dedicat a les aportacions de la filosofia del comunitarisme liberal; un cop delimitat aquest marc teòric parlarà de les nocions d'igualtat i reconeixement, claus en els problemes migratoris actuals; el vuitè i novè capítols es destinen a la concepció d'Europa i a la diversitat cultural i l'obra culmina amb una anàlisi de l'estat i la societat del benestar en el desè i darrer capítol.

Emprant un mètode interdisciplinari descriu en l'obra els comportaments morals i socials de les persones, les formes jurídiques i polítiques de govern de les societats i els models de pen-

sament en que es fonamenten els nivells anteriors. La societat actual camina vers un nou model de contracte social, i un nou marc de valors, així apareixen nous corrents de pensament com el *downshifting* (la desacceleració de la vida segons Vicky Robins), la mentalitat creativa (Roberts Sternberg), o la promoció de la intel·ligència emocional (Daniel Goleman), propostes que tendeixen a concebre una interacció harmònica amb el món tenint en compte els sentiments i els vincles afectius socials. Els nous hàbits socials que les persones demanen són: temps, tranquil·litat, autocontrol cognitiu, entorn saludable, espai –contra la massificació– i seguretat, econòmica, sanitària, civil, i medioambiental, en el creixement sostenible. L'exigència més fonamental que els ciutadans de tots els països desenvolupats fan als seus governs és aquesta garantia de seguretat. Les ideologies polítiques també han variat. Analitza de forma comparada tres models actuals: el primer d'ells el de J.Rawls amb l'obra: *Una teoria de la justícia* (1971), llibre que inaugura una fructífera etapa de filosofia política liberal i que dóna autonomia a l'individu desplegant mecanismes de solidaritat social. Se li contraposen dos models de democràcia

alternatius: la concepció republicana comunitarista (de McIntyre a Taylor) amb l'aportació de la noció de comunitat: "un lloc esdevé comunitat quan la gent utilitza el pronom -nosaltres-" dirà Richard Sennet; i el model de política democràticodeliberativa liderat per Habermas i recolzat per la seva teoria de l'acció comunicativa. Aquestes propostes han permès qüestionar algunes de les mancances del liberalisme. La segona línia de renovació pren embranzida just després de la caiguda del Mur reelaborant una filosofia de la història que té en compte les conseqüències del col·lapse de la Unió Soviètica i de l'enfonsament del comunisme, d'una banda, i pretén oferir una interpretació del nou ordre internacional. Destaca a F. Fukuyama que afirma com la batalla ideològica entre liberalisme, feixisme i marxisme hauria tingut com a desenllaç -a la caiguda del Mur- la victòria total i hegemònica del liberalisme economicopolític i la desaparició de qualsevol alternativa. La fi de la història representaria la fi d'un combat ideològic i el triomf total d'Occident. Per Fukuyama la globalització vindria a representar la universalització de la democràcia liberal occidental com a forma de govern mundial humà. Parla també de Samuel Huntington

que assenyala fenòmens desatesos per Fukuyama com, per exemple, la nova puixança política i cultural dels països de l'Àsia Oriental i l'aparició del fonamentalisme islàmic, anàlisis que malauradament ara s'han confirmat començant a dibuixar un nou conflicte internacional. Segons Huntington no estaríem davant la fi de la història (victòria ideològica del liberalisme) sinó d'un procés creixent d'irrellevància de les ideologies i d'auge de les cultures. Si Fukuyama acaba per propugnar idealment una darrera integració que vindria de la mà de la globalització: l'extensió a tot el món del model liberaldemocràtic; Samuel Huntington, en canvi, insistia a destacar els episodis de fragmentació mundial que es derivarien del xoc entre cultures. Finalment en tercer lloc, l'enfrontament entre neoliberalisme i socialdemocràcia s'ha vist enriquit per la proposta de renovació del socialisme d'Antony Giddens amb la seva "Tercera via", programa polític per a la propera dècada, que alguns han intentat connectar amb les propostes comunitaristes procedents d'Amèrica del Nord. El corrent de pensament "comunitarista" penetra així des dels anys vuitanta en diferents països i atribueix a les comunitats locals el pes moral decisiu en

la configuració d'hàbits i virtuts dels membres de la comunitat. Aquesta és la tesi de l'anàlisi del llibre *Catalunya com a projecte*, i la lliçó que podem aprendre.

Analitza també el concepte de comunitat política: el conjunt de persones que comparteixen una obediència a un govern i a un sistema polític comuns i/o a una cultura o un estil de vida compartits, fonamentats en la llengua, l'etnicitat, la religió o una combinació d'aquestes, contraposant el model conservador i liberal d'aquestes comunitats. Fa també una distinció entre els diferents models del terme nacionalisme: el de conquesta i d'alliberament, el de les societats obertes i tancades, el de les nacions dels estats-nació i el de les nacions sense Estat. És la nació i el seu correlat civicipolític la que pot oferir valors comunitaris imprescindibles per a sobreviure a una època de canvi accelerat. Això ho detecten els mateixos ciutadans. Seran ells els qui reclamaran progressivament també a l'Estat espanyol una nova política de reconeixement de les seves identitats. Les demandes nacionalistes de catalans, bascos i gallecs no responen així a caducs models decimonònics sinó que inauguren una nova concepció de la vida política i de l'articulació de les identitats.

De la graella creuada de dos eixos: el polític-reivindicatiu, pel qual ens considerem catalanistes –i l'eix identitari i cultural, pel qual ens considerem catalans, apareixen quatre possibles models o escenaris teòrics. Aquests escenaris són: el d'un nacionalisme nacional, que és el de la situació present que Catalunya manté en relació amb l'Estat espanyol: una comunitat nacional prou cohesionada planteja a un Estat plurinacional unes reivindicacions (encara no satisfetes) d'autogovern i reconeixement; un nacionalisme postnacional on la reivindicació d'autogovern es manté –protagonitzada sobretot pel grup autòcton originari, però la identitat ciutadana ja no respon a una pertinença ètnica o monocultural sinó a una adhesió més complexa que inclou, de vegades amb dificultats, grups o col·lectius molt diferenciats–fruit d'una situació de multiculturalisme o d'un augment sobtat de la immigració, o de totes dues coses alhora, i que afirmen fortament llurs identitats locals; en tercer lloc un postnacionalisme nacional, que es dona en superar l'etapa reivindicativa i mantenir la identitat col·lectiva –per a molts l'escenari ideal–, i finalment un postnacionalisme postnacional, on la dilució del

problema polític-reivindicatiu va acompanyada de la dilució progressiva de la identitat nacional per l'efecte de factors com la globalització /homogeneïtzació de la integració europea. A partir d'ací parla de l'evolució previsible de la identitat nacional parlant de categories d'encaix o desencaix, com les autonomies, el federalisme en l'encaix; o l'independentisme o autodeterminació per la segona categoria.

La tensió entre individu i Estat és una constant en la història de la modernitat, des dels clàssics del pensament liberal, de Herbert Spencer, fins a Friedrich von Hayek, i des de John Locke fins a Robert Nozick. L'anàlisi del liberalcomunitarisme de Castiñeira defensa com en la pràctica el liberalisme és doncs profundament comunitari, encara que en la teoria pretén negar-ho. I ho és en ser el model que supera el pol oposat col·lectivista-holista del marxisme radical, i articula una posició intermitja que supera al mateix temps que el marxisme, l'individualisme, en la seva concepció pura o atomística radical. Aquest liberalisme troba en l'afirmació de la comunitat i la nació el complement necessari a una ciutadania política que no és concebible des de la defensa rígida i exclusiva dels drets de l'individu, és a dir al marge de tot

vincle comunitari. Per això alguns polítics destacats actuals han emprat alguna vegada la denominació *liberalisme social*. Castiñeira palesa com d'una manera pràcticament transversal el comunitarisme i les empremtes del liberalcomunitarisme avui són detectables en ideologies socialdemòcrates, liberals, demòcratacristianes o purament nacionalistes.

La proposta de renovació de Castiñeira, per a una nova transició i un projecte de Catalunya, s'impregna així d'un esperit comunitarista americà i d'un reconeixement als valors del liberalisme. El seu personalisme és en aquest aspecte diferent del model personalista i comunitari europeu, i ho és doblement en dos aspectes. En primer lloc per manca l'esperit de comunió dialògica d'un Emmanuel Mounier, en fer precisament de la còpula “**I**” l'element essencial del qualificatiu “**personalista i comunitari**”; i al mateix temps en no definir una dimensió espiritual, una definició filosòfica del projecte de país, més enllà d'un economicisme i juridicisme, i d'una proposta de redistribució de l'estat del benestar.

Carles Vidal

La ciutat i l'home

Leo Strauss
Barcelonense d'Edicions,
Barcelona, 2000.

Com a recensió d'aquesta obra incloem el parlament que el Dr. Carles Llinàs, vicedegà de la Facultat de Filosofia de la Universitat Ramon Llull, feu el dia de la presentació del llibre, el dia 7 de maig de 2001 a la Sala Sant Jordi d'aquesta Facultat.

QUID SIT DEUS

Recensió-presentació del llibre de Leo Strauss *La ciutat i l'home*, Traduït per Jordi Galí i Josep Monserrat, i editat amb un pròleg d'aquest últim.

La lectura del llibre de Leo Strauss que avui presentem és enervant. Constato amb aquesta

La Sala Sant Jordi el dia de la presentació de *La ciutat i l'home*

primera afirmació la remarca que el Dr. Monserrat fa en la seva pròpia presentació: la «múltiple i aparentment contradictòria intenció del text, Strauss l'aconsegueix al preu de requerir del lector una atenció i una tensió constants: d'aquí que el text enervi a qui no pot mantenir-les. El text és fosc de tan clar» (p. 10). “Enervant”, segons el diccionari, vol dir d'alguna cosa “que fa perdre el nervi, l'energia, el vigor”. Jo ho entenc més aviat, forçant el terme, en el sentit que “fa perdre els nervis”, o sigui, que incrementa l'energia i el vigor, però d'una manera “descontrolada”. Tanmateix, que el text sigui enervant en aquest sentit no implica necessàriament una desqualificació. La nerviositat que el text indueix pot ser molt bé que, com suggereix el Dr. Monserrat, no procedeixi d'ell mateix, sinó del lector —qui no pot mantenir l'atenció i la tensió constants del text, aquest és el principal “responsable” del peculiar i anòmal “estat de nervis” que el text es limita a descobrir, a posar de manifest. “El text és fosc de tan clar” probablement vol dir, en aquesta mateixa direcció, que és la seva claredat la que, enlluer-

nant-nos, ens encega i fa foscels els nostres ulls, raó per la qual ens posem nerviosos. Una aital cosa suposa, és clar, que no estem preparats per a tanta claredat, i que, per consegüent, les tremolors que el text pugui suscitar brollen més del nostre propi interior o de la caverna en què ens trobem que no pas de la lletra del text. Certament, en molts moments hom té la sensació (que crec que és més que una mera sensació) que un dels propòsits de L. Strauss en aquest llibre és, precisament, fer-nos saber que estem malalts; i la millor manera que l'autor té a l'abast és, certament, posar-nos en un “estat de crispació” que, al cap i a la fi, puguem reconèixer que de fet és *anterior* a la lectura del text enervant. El llibre, al seu començament, parla d'una crisi, i es presenta com un inici del camí per a la seva solució —a través de la lectura de la filosofia política clàssica. Però hom té la sensació (que sembla ser, una altra vegada, més que una mera sensació), que la proposta de solució, donades les circumstàncies, gairebé és secundària o accessòria: el que importa és que acceptem la necessitat d'una

teràpia; val a dir, i de nou, que estem malalts.

El suggeriment de la necessitat que acceptem la nostra anòmala situació, a més, Strauss sembla voler fer-nos-el avinent no només parlant-nos-en, sinó també i sobretot en la manera en què ens en parla. L'efecte que crec que pot tenir sobre el lector el mode en què el llibre és escrit, per a mi particularment enervant, sembla formar part d'allò que l'obra té la voluntat de mostrar-nos. És important adonar-se, però, que quan ens posem nerviosos al llegir-la, sigui per la forma o pel contingut, li estem donant la raó. I és que, potser, realment és veritat que els homes moderns patim dels nervis —què significa si no l'ús desbotat que hem fet i que seguim fent dels narcòtics i dels tranquil·litzants? Alguna cosa d'això la sabia ja Nietzsche fa més d'un segle.

En qualsevol cas, i si la "simpatia metodològica" que exigeix tot comentari d'un text filosòfic ens obliga a acceptar com a punt de partida la hipòtesi que pot ser ben bé que tingui si més no una part de raó, les meves paraules no podran evitar d'exhibir en el seu propi ordre l'estat "patològic" que el llibre intenta reflectir. Així doncs, les meves paraules seran desordenades o, per fer-vo-ho més elegant i digerible,

fragmentàries. El meu comentari s'estructurarà (es desestructurarà?) en diversos fragments — "pedaços", si volem retornar a la sovint (no sempre) més sincera inelegància. Que entre tots ells subsisteixi alguna mena de lligam (val a dir, d'ordre), és una cosa que no podem assegurar per endavant, i que en el cas que realment existís, potser (només *potser*) posaria un signe d'interrogació sobre almenys una part del que Strauss pretén en el seu text. Comencem.

*

La traducció catalana del llibre de Leo Strauss *La ciutat i l'home* que avui presentem és excel·lent des de molts punts de vista. Ho és, en primer lloc, perquè la mera existència d'una versió al català d'una obra d'aquesta envergadura és valuosa en si mateixa (sobretot si, com és el cas, ens arriba a més en una edició exteriorment agradable i manejable; per totes aquestes raons cal felicitar la iniciativa de Barcelonessa d'Edicions, que fa temps que ens té ja acostumats a propostes excepcionals en el nostre panorama filosòfic). Ho és, en segon lloc, perquè la traducció d'en Jordi Galí i en Josep Monserrat és bella i precisa, i perquè ho és sense deixar de fer-se llegidora. Ho és, però, d'excel·lent, i en tercer lloc, per-

què ens cau a les mans amb una magnífica introducció del Dr. Monserrat que, si m'ho permeten, aconsegueix als meus ulls (els ulls d'un no especialista en Strauss) d'acabar formant part de l'*enigma* del llibre. I no és aquest un mèrit de segona categoria. Permetin-me, doncs, que desenvolupi una mica aquest joc amistós amb el Dr. Monserrat.

En efecte, la presentació del Dr. Monserrat molt em sembla que seria impossible sense un tracte freqüent i expert amb l'obra straussiana. Per exemple, obre els temes del llibre amb les paraules justes, sense exhaurir-los, però donant prou indicacions al lector perquè pugui seguir amb profit les sovint esotèriques argumentacions d'Strauss; introdueix amb competència els grans motius del pensament straussià i assenyala els indrets en què hom corre el perill d'esllavissar-se, etc. No obstant això, m'agradaria ara deixar de banda els aspectes de contingut (hi tornarem per la necessitat de la *cosa mateixa*) i cridar la seva atenció sobre un altre dels elements de la presentació en qüestió. Si no m'erro, i la meva amistat amb el Dr. Monserrat, que els asseguro que no m'ha fet exagerar en absolut les meves anteriors apreciacions, no em fa veure ara coses que no hi són en

absolut, l'estructura de la presentació vol contribuir expressament (però silenciosament) a una millor aproximació al llibre presentat. Si es fixen, per exemple, està dividida en cinc seccions d'estranya simetria. La primera té per objecte conduir-nos del camp general de la filosofia política a l'obra presentada; val a dir, s'adreça de l'"universal" al "particular". La segona, centrada ja en el llibre d'Strauss, s'apropa als misteris de la curiosa disposició straussiana dels capítols, que inverteix l'ordre "natural" i va d'Aristòtil, passant per Plató, fins a Tucídides. Les proporcions dedicades per Strauss a aquests autors, se'ns fa notar, també són desconcertants: una quarentena i escaig de planes per Aristòtil, un centenar per Plató i cent vint per Tucídides. Que una obra "filosòfica" faci aquestes opcions si més no despista ("pot arribar a enervar el lector", diu per primer cop el prof. Monserrat, p. 8). La tercera secció, seguint a l'interior del "particular", parla de l'estil del llibre d'Strauss, difícil en la mesura que pretén discriminar els lectors als quals es dirigeix l'obra i, alhora, ajustar-se als autors comentats. La quarta secció, per la seva banda, mira de fer-nos comprendre el context en què el llibre fou escrit. Segueix, doncs, a l'interior

del "particular", encara que aquí la reflexió s'adreça cada cop més clarament, a partir d'aquella circumstància històrica (la "guerra freda"), vers les remarques filosòfico-polítiques generals que abunden, sobretot, en la mateixa introducció d'Strauss. Però roman a l'interior del llibre com a tal. La cinquena, en canvi, i explicant els diversos capítols del llibre (primer el d'Aristòtil, després el de Tucídides i per últim el de Plató; també aquesta modificació que Monserrat fa sobre la modificació d'Strauss em sembla significativa), o sigui, partint del més "particular" dins del "particular", retorna al tema general o universal de la filosofia política, per acabar amb la frase: "Aclarir la relació entre filosofia i política potser ens ajudaria a veure-hi clar en l'essència de la nostra política d'avui" (p. 21). Com poden comprovar, i si no m'equivoco, la simètrica disposició de la presentació (universal-particular-universal), exposant els continguts del llibre i parlant alhora de la seva estranya disposició, introdueix al seu torn alteracions de disposició probablement significatives, que *reproduïxen* a la seva manera (la del Dr. Monserrat) les modificacions comentades, volent fer-nos-les a mans d'acord amb una peculiar pedagogia. Que, en aquest con-

text, jo més aviat tendeixi a pensar que el joc d'absències i de presències en la presentació té alguna cosa a veure amb el joc d'absències i de presències en el llibre, no els resultarà especialment sorprenent. Em fixaré en un sol cas. Només en un punt (a la p. 8), el Dr. Monserrat al·ludeix al problema "teològic-polític", identificant-lo expressament com *el* "problema straussià". Que hi dediqui una nota, en la qual cita un text famós en què Strauss afirma que el problema teològic-polític sempre ha estat *el* seu tema de recerca, lluny de reduir la perplexitat la incrementa exponencialment. Si és *el* problema straussià, per què només aquesta fugissera al·lusió? La resposta la trobem, és clar, en el mateix llibre d'Strauss. En ell, i més enllà de les ocasionals referències al tema dels "déus" i de la "pietat", aparentment deslligades i asistemàtiques, la qüestió teopolítica de la "ciutat santa" sols apareix amb un cert èmfasi a dos llocs: el començament de la introducció i el final del capítol dedicat a Tucídides; val a dir, a l'inici i a l'acabament del llibre. Dos llocs estratègics, sens dubte, que donen al llibre una interessant simetria. ¿Potser l'important apareix en la seva importància no per la quantitat de vegades que és tractat, sinó per la *qualitat*

de l'indret en què s'hi fa referència? En qualsevol cas, queda comprovat que l'absent presència del tema en la presentació del Dr. Monserrat troba el seu sentit en el propi cos del text straussià i, així, l'enigma de la presentació s'inclou a si mateix en l'enigma del llibre.

Havia pensat citar *in extenso* aquests dos passatges del llibre d'Strauss i fer-ne un generós comentari, de manera que les idees que anessin sorgint construïssin per si mateixes la presentació del llibre que jo havia de fer. Però per aquest camí possiblement ens allargaríem en excés i, a més, ens introduiríem en problemes tan particulars que difícilment serien interessants per a tothom. Em concentro, per tant, en una única qüestió, la que dóna títol a aquesta presentació, i que és aquella amb la qual acaba el llibre: *quid sit deus*. Quin lloc/no-lloc ocupa en el llibre que presentem?

Strauss, resumint molt els aspectes més generals de l'obra, sembla voler assenyalar-nos que, contra el racionalisme modern, que ha acabat per trobar-se en el carreró sense sortida de l'historicisme i del primat de la científicitat físico-matemàtica, traduïda en les humanitats per la seva liquidació/absorció en les ciències socials "positives", cal retornar a

una altra mena de racionalisme, precrític per així dir —o sigui, el racionalisme clàssic de la filosofia i, en particular, de la filosofia política antiga (grega). S'obriria així un espai que, a més de conduir-nos potser a descobriments com els que el Dr. Monserrat esmenta en algun lloc de la seva presentació (que "el principi modern d'autoconeixement crític" no és potser tan modern com sembla, sinó que ja té quelcom d'antic, cfr. p. 16), podria probablement oferir vies en les quals fos possible evitar algunes de les "incompatibilitats" de pressupòsits (Strauss usa el terme a la p. 25 de la seva introducció) amb què la modernitat s'ha trobat en el nostre temps, i que la fan renunciar, si més no atemàticament, a les més importants de les seves pretensions o ideals, deixant-la alhora i per això mateix força indefensa enfront dels seus enemics potencials o actuals. Que en aquest retorn i aquesta obertura, el tema teològic (i teològico-polític) pugui jugar-hi alguna mena de paper, no es nega de cap manera, però tampoc s'afirma obertament. L'autor l'aparca temporalment, argumentant que prou difícil ha de ser ja d'entrada convèncer ningú de la necessitat de la filosofia com per tractar abans de proposar-li la "Ciutat santa", la intel·ligibilitat de la qual

pressuposa que s'ha fet ja tot el que "l'home, ell tot sol, amb l'exercici de les seves forces" (p. 25), és capaç de dur a terme: determinar l'essència de la "ciutat natural". La qüestió de la "Ciutat de Déu", doncs, queda aparentment fora d'allò que hauria de ser la nostra preocupació més urgent. Que s'esmenti al principi i al final del llibre, sembla reforçar aquesta marginalitat —constitueix el marc de la reflexió endegada en l'obra i, d'aquesta mateixa paradoxal manera, resulta ser *el* tema del llibre. Val a dir: del tema del llibre (*del* tema d'Strauss si més no i com se'n ha dit) se'n parla deixant-lo en els límits del llibre, per fora d'ell gairebé, i acabant amb la qüestió *quid sit deus*, que no rep resposta.

La manera però en què el llibre acaba amb aquesta qüestió, suggereix potser que el tema teològic no ha restat enterament a les "afores" del llibre, car es fa d'aquesta forma:

«el que és "primer per a nosaltres" no és la comprensió filosòfica de la ciutat sinó aquesta comprensió inherent a la ciutat com a tal, a la ciutat prefilosòfica, segons la qual la ciutat es veu subjectada i subordinada al diví, comprès de la manera més normal, o segons la qual la ciutat venera el diví. Només comen-

çant per aquí ens obrirem a tota la força de l'impacte de la qüestió de la major importància, tan vella com la filosofia, encara que els filòsofs no la pronuncïin amb gaire freqüència –la qüestió: *quid sit deus*.» (p. 303)

L'autocomprensió immediata de la ciutat comença pel diví i, en aquest sentit, la “Ciutat de Déu” és “el primer per a nosaltres” com a ciutadans. La “comprensió filosòfica de la ciutat” és segona –per a nosaltres com a ciutadans. Com a filòsofs, doncs, comencem per allò que la “ciutat prefilosòfica” no contempla *in recto* (potser de cap manera?): la “ciutat natural”. Aquesta, tornem-hi, sembla ser “primera” només per a la mirada filosòfica –i en l'ordre del seu mirar. Que els antics (Aristòtil, per exemple, cfr. *Anal. Post.*, cap. 2, 72a1-5) potser consideressin que allò que és primer per a la mirada filosòfica no és tampoc encara el que és primer “en si” o “absolutament” per així dir-ho, aquí no sembla entrar de cap manera. I que allò que és primer “en si”, el darrer per a la mirada filosòfica que comença per allò que ens és més proper a nosaltres, resulti que pugui acabar essent de nou el diví, que és el primer en si malgrat tot “per naturalesa”, sembla deixar-se, com a possibilitat, enterament de banda.

Allò que és primer per al ciutadà, el diví que la ciutat venera, podria no ser el primer que el filòsof contempla per la naturalesa del coneixement humà, però sembla que podria ser el primer per naturalesa sense més que el filòsof contempla al final del seu trajecte pensant. Només hauríem canviat l'ordre en què tractem el diví, que seria substancialment el mateix. És així, però, o la mutació en l'ordre de precedència inclou alguna altra intenció? Quina relació existeix entre el diví contemplat segonament pel filòsof i el diví que la ciutat venera en primer lloc? La qüestió *quid sit deus*, que els filòsofs “no pronuncien amb gaire freqüència” (potser perquè només se la troben al final), posant-se precisament al final, sembla expressar la pretensió dels filòsofs que la filosofia ha de corregir la visió del diví que la ciutat posseeix en la seva pròpia autocomprensió immediata, impura en la seva mateixa precipitació. Rellegant la filosofia clàssica, doncs, que no pronuncia amb gaire freqüència la pregunta *quid sit deus*, es purificaria la manera en què la ciutat planteja la qüestió –el diví quedaria així, no dit, en el centre del transcurs del llibre, que va del seu esment al principi al seu esment al final. ¿És per aquesta raó que, sols

“començant per aquí” (comprovant al final del llibre que la ciutat no comença per on comença la filosofia, i que és per on el llibre es nega provisionalment a començar), “ens obrim a tota la força de l'impacte” que havia de tenir la qüestió prefilosòfica de la ciutat? Si la ciutat no venera el diví com cal, confegirà una “ciutat santa” de dubtosa santedat. Com lliga tot això amb la “crítica” de la modernitat que la introducció posava sobre la taula? ¿Pretén Strauss suggerir-nos que la comprensió moderna de la ciutat, prefilosòfica o postfilosòfica –antifilosòfica (“científica”) en qualsevol cas–, és una comprensió teològica esbiaixada, que neix potser (com tot en el món occidental modern segons Strauss) dels conflictes provocats pel xoc entre Atenes i Jerusalem, que s'expressaria per exemple en la “querella entre els antics i els moderns” i que la represa dels autors clàssics tindria com a missió redreçar? Si aquest fos el cas, resulta evident que la qüestió *quid sit deus* roman només aparentment en els marges del llibre, car el qüestionar filosòfic, que no comença per allò que és primer per a la ciutat, no començant-hi l'està qüestionant a favor d'una visió més pròpia (primera en si per naturalesa) del diví. Que allò que

és “primer en si per naturalesa”, tractant-se de Déu (de la seva *quidditas*), i encara que s’hi arribi al final del trajecte filosòfic, no sigui res de “natural” en un cert sentit per a nosaltres, aquí és un punt que pot (ha de) quedar obert. També pot (ha de) quedar obert com cal entendre la relació entre el que és primer en si per naturalesa i allò que és primer i, així, natural, per a nosaltres, i les mutacions que en aquest problema (així com en el de la *quidditas Dei*) hi pot haver introduït Jerusalem (el judeocristianisme). ¿Podrien dir-nos alguna cosa en aquest punt les avui ja antigues investigacions d’Henri de Lubac sobre el concepte del “sobrenatural”? En qualsevol cas, ens ajudarien a fer-nos entendre que els conceptes de “naturalesa” i de “gràcia” (*sobrenatural*) així com la pregunta *quid sit deus* i el problema del sentit que pugui tenir a Atenes o a Jerusalem, enllà de les habituals distincions acadèmiques de les disciplines, tots ells són temes que tenen conseqüències “filosòfiques”, no sols “teològiques”, i fins i tot potser polítiques, fonamentals, per exemple, per tal de copsar el que realment batega sota l’esmentada “querella entre els antics i els moderns” (la “filosofia del progrés històric?”). Aquestes conseqüències potser posarien també

a una altra llum les pròpies previsions del filòsof, cosa que no sembla quedar contemplada en el plantejament straussià. Que, en aquesta mesura, el text d’Strauss resulti enervant, jo m’ho tradueixo doncs d’aquesta manera: cal posar, al costat (potser *abans*) de la *Política* d’Aristòtil, de la *República* de Plató, de la *Guerra del Peloponès* de Tucídides, la *Ciutat de Déu* d’Agustí?

Stanley Rosen, deixeble de Leo Strauss, en el seu impressionant llibre *Hermenèutica com a política* (també publicat per Barcelonense d’Edicions, traducció a càrrec de Xavier Ibáñez i Puig), diu el següent:

«El camí més efectiu per a introduir la querella entre els antics i els moderns és tot dient que aquesta querella gira entorn una diferència fonamental de teologia. Els filòsofs antics rebutjaven els advertiments dels poetes, tal com són exemplificats en l’admonició de Píndar: “que hom no s’esforci a ésser un déu”. Tanmateix, aquests filòsofs diferien dels seus col·legues moderns pel que fa a la naturalesa de la praxis divina, un terme que podem aplicar de forma en certa mesura anacrònica als pensadors antics en el seu sentit modern de combinació de teoria i producció. Els filòsofs clàssics, en particular els de l’escola

socràtica (escola que Leo Strauss pretenia continuar), entenen per praxis la construcció d’un cosmos en el qual hi ha una separació exotèrica de *theoria* i *poiesis*. Els filòsofs moderns, que atribueixen l’origen del seu llinatge a les doctrines angleses del poder i de la utilitat (i els quals Kojève, malgrat la seva forta aparença d’esteticista, continua representant), no accepten tal distinció en el seu ensenyament polític o exotèric. La querella entre els antics i els moderns, tal com va ser escenificada en el debat exotèric entre Strauss i Kojève, té el seu significat propi o esotèric en la qüestió *quid sit deus?*”

No m’atreveixo a acabar d’una altra manera. Que les remarques i els comentaris precedents puguin haver posat interrogants als marges del llibre de Leo Strauss *La ciutat i l’home*, és una cosa que no passa de la categoria d’hipòtesi. Al contrari: cal que afirmem obertament que la prioritat de les qüestions principals li pertany, i que sense aquest llibre la reflexió sobre les preguntes que hem giravoltat seria més pobre i més trivial. Paga la pena, doncs, de fer l’esforç d’atansar-s’hi, val a dir, de córrer el perill d’enervar-se *amb* ell.

barcelonesa d'edicions

COL·LECCIÓ "EIXOS"

1. E. Colomer - J. Galí - F. Guillén, *Els fonaments*.
2. Rosa M. Terrafeta, *Andreu Xandri: mística i força*.
3. E. Lévinas, *Ètica i infinit*.
4. J. Galí, *El compromís polític dels germans Chesterton*.
5. Josep M. Ballarín, *Gent i ninots*.
6. Josep M. Bernades, *Quadern de Praga*.
7. J. Sales-J. Monserrat, *Introducció a la lectura de Leo Strauss: Jerusalem i Atenes*.
8. F. Guillén, *Obediència i llibertat*.
9. Josep M. Ballarín, *Pauses (1976-1978)*.
10. Quaderns del Centre d'Estudis Carles Cardó, *Persona i Nació*.
11. Josep M. Capdevila, *Els principis de la civilització*.
12. Josep Sanabre, *Història i País*.
13. J. M. Ballarín - J. Galí - R. Galí - F. Guillén - E. Puig - J. Sales, *Realitats*.
14. J. M. Ballarín, *Pauses (1978-1981)*.
15. Josep M. Ametlla - L. Ferran de Pol - R. Galí - J. Sales, *Els "Quaderns de l'Exili"*.
16. Quaderns del Centre d'Estudis Carles Cardó, *Llibertats i Liberalismes*.
17. Ferran Soldevila, *Noms propis*.
18. Hilarie Belloc, *Història i sentit. Articles a El Matí*.
19. Josep M. Ballarín, *Pauses (1981-1983)*.
20. Raimon Galí, *La ciutat. Les arrels de la democràcia*.
21. Diversos autors, *Repensar la Meditació Catalana*.
22. Ferran Soldevila - Carles Cardó, *Polèmica sobre la religiositat a Catalunya*.
23. Víctor Castells, *Caràcter i Nació. Escrits de J.M. Batista i Roca*.
24. F. Fernández, *Jan Patočka: Filosofia en temps de lluita*.
25. Josep Espar, *Moral de Victòria. Camins per a la plenitud de Catalunya*.
26. Moisei Ostrogorski, *La democràcia i els partits polítics*.
27. Raimon Galí, *La mística i la política*.
28. Jordi Galí, *La Renaixença catalana. Persones i institucions*.
29. Jaume Vicens Vives, *Textos fonamentals*.
30. Josep Hereu, *Raó i Veritats*.
31. Philippe Bénéton, *Els règims polítics*.
32. Manuel Carrasco i Formiguera, *Diari de presó (1923-1924)*.

COL·LECCIÓ "REALITATS I TENSIONS"

1. Stanley Rosen, *Hermenèutica com a política*.
2. Rémi Brague, *Europa, la via romana*.
3. Maurice Clavel, *"Déu és Déu, redéu!"*
4. Jean-Pierre Poussou, *Cromwell, la revolució d'Anglaterra i la guerra civil*.
5. Jordi Sales i Coderch, *A la flama del vi. Estudis sobre l'ensenyament platònic II*.
6. Y. Charles Zarka, *Hobbes i el pensament polític modern*
7. Josep Monserrat, *El Polític de Plató. La gràcia de la mesura*.
8. Leo Strauss, *La ciutat i l'home*.
9. Philippe Bénéton, *La igualtat per defecte*.

COL·LECCIÓ "SIGNE DE CONTRADICCIÓ"

Raimon Galí, *L'Exèrcit de Catalunya*.

R. G., *EL X Cos d'Exèrcit i la caiguda d'Aragó*.

Raimon Galí, *L'Ebre i la caiguda de Catalunya*.

Raimon Galí, *Aixecament i Revolta*.

R. G., *La Catalunya d'en Macià. L'Avantguerra*.

ALTRES TÍTOLS

Carles Cardó, *La nit transparent*.

Francesc Cabana, *Allò que cal saber de l'economia de Catalunya*.

J. Raúl Carreras, *Villaroel, Casanova, Dalmau*.

Societat Catalana de Filosofia, *Estudis Cartesians*.

Col·loquis de Vic, *La Ciutat*.

Col·loquis de Vic, *La Llei*.

ESTUDIS NACIONALISTES

Raimon Galí, *La Catalunya d'en Prat*.

Jordi Galí, *La formació de Catalunya*.

Archimandrite Sophony, *La seva vida és la meva. Homenatge a Jaume Bofill*.

FUNDACIÓ ALEXANDRE GALÍ

Alexandre Galí, *Escrits polítics. Escrits històrics (I)*.

Alexandre Galí, *Darrers escrits*.

Alexandre Galí, *Escrits pedagògics*.

Alexandre Galí, *Escrits històrics (II)*.

Subscripcions: **B.d'E.** Pg. de Sant Joan 73
08009 Barcelona. Telf. 93 457 40 69

